VREREA

III
4-8

VREREA

ITALIA IN AL PATRULEA AN DE CRIZĂ

de **VIRGIL BIROU**

Multă vreme s'a crezut, că în criza generală de azi, Italia nu suferă deloc, sau suferă abia perceptibil. Şi într'adevăr toţi factorii, cari trebuesc luaţi în considerare la cercetarea situaţiei economice a unei ţări: valuta, comerţul intern, comerţul extern şi raportul lor reciproc, situaţia băncilor, industria şi agricultura, şomajul şi în special dispoziţia generală şi încrederea populaţiei multă vreme au justificat această părere. Valuta a fost şi este şi azi, dar cu ce sacrificii, fermă şi ce e mai important, lumea ştie asta. Comerţul şi industria au stagnat, ce e drept, dar o politică socială înţeleaptă a micşorat şomajul prin reducerea orelor de muncă, aşa că numai 3% din populaţie nu are de lucru. Iar băncile, în urma unor măsuri ingenioase, luate de Mussolini şi pe cari le vom expune mai jos, au rămas solvabile într'un timp, când cele mai importante bănci de pe continent se dărâmau pe rând. O recoltă record în 1932 a îmbogăţit agricultura cu 80 miliarde lei. Cele mai importante produse agricole se cumpărau şi se cumpăra pe piaţa indigenă, iar dispoziţia populaţiei era excelentă.

Cum a reuşit Italia să treacă aşa uşor prin trei ani de criză?

Cum a reuşit Mussolini să-şi ducă ţara spre bine într'un timp, când toate par că se dărâmă?

Măsurile luate de Mussolini se pot împărţi în 2 categorii, după părerea noastră, egal de importante: măsuri de ordin moral şi măsuri de ordin practic.

Intre cele de ordin moral, cea mai importantă o constitue faptul, că Mussolini a fost cel dintâi, care a desteptat în italian sentimentul de conştiinţă naţională, de demnitate naţională şi ca o consecinţă a acestora, a deşteptat sentimentul de încredere, condiţie „sine qua non" a refacerii unei naţiuni. A deşteptat în italian sentimentul de încredere în forţele sale, în forţele colectivităţii italiene, a evidenţiat, că aceste forţe există, şi ce e mai important, a dat prilej, ca acestea să se şi manifesteze. De unde până la Mussolini despre Italia italianul avea cea mai detestabilă părere, (în această privinţă dispoziţia dela noi se aseamănă mult cu cea de atunci din Italia) iar cel mai mare contingent de emigranţi îl formau italienii uitaţi de

patrie, azi tot acel italian ştie că are o patrie, care îl ocroteşte, care-i dă posibilitate de trai şi de afirmare, are încredere în chestiunile patriei sale şi în conducătorii ei'

In al doilea rând Mussolini a desvoltat în italian dragostea de muncă. Lenea şi indolenţa italiană dinainte de război ajunsese proverbială, iar naţiunea de „lazzaroni" este cunoscută în toată lumea. Cerşetorii, vagabonzii şi „briganţii" au umplut pe atunci străzile şi şoselele, iar cartierele mărginaşe, „ghetto"-urile, erau adevărate colectoare de infecţie şi de mizerie. Azi toate acestea au dispărut. Mai cu buna, cu persvasiunea şi cu efigia sugestivă a fasciei şi a cămăşii negre, mai cu forţa, cu ajutorul eficace al „carabinieri"-lor, Mussolini l'a silit pe italian să muncească. L'a adunat de pe drumuri şi l'a vârât în fabrică, l'a pus să taie şosele canale şi căiferate, l'a silit să spargă munţi de piatră şi să zidească uriaşe centrale hidroelectrice, stadioane şi importante clădiri publice. Iar pe unde mai nainte erau ghettouri, azi se deschid largi bulevarde, pieţe publice şi parcuri. Lazzaronii şi briganzii au dispărut, iar în locul lor, din chilometru în chilometru, vezi carabinieri cu uniformă cochetă, asigurând paza şi liniştea publică.

In această operă de refacere morală a Italiei Mussolini a fost ajutat mult de trecutul măreţ al patriei sale. O ţară în a cărei istorie se inserează strălucirea Imperiului roman şi splendida mişcare de regenerare a Renaşterii, moraliceşte se poate reface mult mai uşor, ca una fără trecut remarcabil, sau cu un trecut şters, cenuşiu. Şi asta cu atât mai uşor, întrucât italianul, cu caracter sudic prin excelenţă, cu o sensibilitate şi emotivitate excesivă, pas de pas se isbeşte de vestigiile măreţe, cari toate îi vorbesc de un trecut glorios,de o ţară care se întindea dela un capăt al lumii până la celălalt, de o splendoare neîntrecută şi de o cultură care odinioară era superlativul culturii lumii întregi. Totuşi meritul lui Mussolini nu poate fi diminuat. Opera sa de regenerare egalează aceea a lui Cavour, cel care a făurit unitatea politică a Italiei desbinată până la el în câteva zeci de ducate şi oraşe, cari se războiau pentru hegemonie, măcinând astfel forţa naţională a italienilor.

Cu aceste două realizări din domeniul moral, încrederea oarbă a maselor şi dispoziţia italianului de a munci, Mussolini a putut trece la realizările practice. Fără rival politic, şi-a putut îndeplini programul în amănunte şi şi-a putut ridica ţara acolo unde criza mondială a găsit-o. Crescut în şcoală socialistă în tinereţe, el însuşi prigonit şi persecutat pentru ideile sale socialiste, opera sa nu putea fi decât socializatoare. Afirmaţia aceasta pare puţin paradoxală, însă termenul de socializare se va înţelege în sensul de îmbunătăţire a vieţii maselor sărăcite, în sensul de ridicare a standardului de viaţă a celor oropsiţi şi spoliati, la un standard acceptabil, uman şi nicidecum în sens de socialism doctrinar, pe care Mussolini l'a abandonat demult, şi din care nu păstrează decât foarte puţine elemente. El şi-a dat seama din vreme că dacă vrea să-şi menţină forţa sa politică vreme îndelungată, trebue să lucreze

şi în interesul material al maselor, neglijate, asuprite şi exploatate până aci. Şi-a dat seama, că forţa Italiei, în definitiv, se rezumă tot în cele 36 de milioane de muncitori şi agricultori şi nu în cele câteva zeci de mii de privilegiaţi cari deţineau capitalurile. Şi opera sa s'a îndreptat în direcţia aceasta. Mai întâi a înfrânt specula ce se făcea cu articolele de prima necesitate, alimente, îmbrăcăminte etc. Şi aici a fost favorizat de natură. Unui italian ca să trăiască la acelaş standard de viaţă ca un german, îi este suficient să producă 75% din ceeace trebue să producă germanul. Imbrăcămintea îl costă pe italian pe jumătate, iar combustibilul a zecea parte.

Apoi printr'o campanie de construcţie de mare anvergură, Mussolini a făcut, că şi în oraşele mari locuinţele sunt ieftine. In mania sa de construcţie el nu a cunoscut limite. A dărâmat cartiere întregi, unele încă în stare bună şi perfect locuibile, şi în locul lor a clădit altele noi, cu locuinţe moderne şi perspective frumoase. Ba pe unele le-a dărâmat şi reconstruit numai de dragul esteticei, numai de dragul alinierii unei străzi. Pentru Roma a elaborat un plan de reînoire, a cărui execuţie este proectată pentru 15 ani. In decursrl acestor 15 ani Roma va fi schimbată şi modernizată cu totul. Pe tot întinsul ţării a întreprins uriaşe lucrări publice. Gara de persoane din Milano, dată circulaţiei în 1931, a fost zidită cu o cheltuială de 2480 milioane lei. Dar din toată lumea, numai Grand Central din New-York se poate compara cu ea. Gara din Milano însă este şi mai frumoasă decât cea din New-York. Mussolini pune foarte mare preţ şi pe estetica lucrărilor. Frontispiciul gării din Milano este cioplit din cea mai albă marmoră, iar profilul său este în cea mai perfectă concordanţă cu stilul arhitectonic al celebrului dom din Milano. In interesul sănătăţii publice Mussolini a zidit băi populare şi s'a interesat în mod special de sporturi. In toate oraşele Italiei a construit stadioane grandioase şi a subvenţionat societăţile sportive. Azi Italia este ţara cea mai sportivă a continentului. Apoi o reorganizat reţelele de transport ale ţării, atât cele de pe uscat, cât şi cele maritime. Şoselele italiene sunt de model, toate asfaltate, sunt o cursă plăcută pentru automobiliştii străini. Iar în şantierele navale se lucrează neîncetat. Zi de zi se lansează unităţi noi pentru marina militară şi pentru societăţile de transport maritim. Cu flota sa comercială, în momentul când se vor relua relaţiile comerciale normale, Italia singură poate executa peste o treime a transporturilor maritime ale Continentului european.

Prin politica aceasta de construcţii, Mussolini a urmărit două scopuri. Intâiu dând de lucru la cât mai multă lume a forţat circulaţia banului în interior. Apoi a urmărit atragerea excursioniştilor străini, cari lasă bani grei în ţară. Şi Mussolini nu s'a înşelat în calcule, foarte multă vreme dintre ţările industriale, Italia a avut cel mai mic număr de şomeri (în 1931 cca 700.000). Iar banii lăsaţi de excursionişti, cum o demonstrează şi Olimpiada abia

terminată, au format un foarte important capitol la veniturile țării.

* *
*

Dar în sistemul actual, pentru progresul unui stat nu este suficientă numai ivirea unor împrejurări și circumstanțe favorabile. Se mai cere ca statul respectiv să aibă și omul, care să vadă momentul favorabil, să iea repede o inițiativă hotărâtă și chibzuită și să aibă curajul de a intreprinde o acțiune fără prea mare frică de respozabilitate postumă, cu un cuvânt: să știe să întoarcă împrejurările conform planului său. Italia a avut un astfel de om în persoana lui Mussolini. Se vede aceasta mai cu seamă din felul cum a știut el să scoată capitalul egoist și brutal din mâni particulare și să-l pună sub controlul statului.

Multă vreme cea mai puternică bancă a Italiei a fost Banca Comercială Italiană din Milano. Ea domina viața financiară a țării și a fost stăpâna industriei italiene. Capitalul ei se ridica la 80 miliarde lei, iar în portofoliul său deținea acțiuni și obligațiuni industriale în valoarea de 40 miliarde. Capitalul în acțiuni al tuturor societăților italiene s'a evaluat la 400 miliarde, Banca Comercială a deținut deci a 10-a parte din acest capital și prin aceasta a avut în mână controlul efectiv asupra unei treimi din industria intreagă italiană.

In cărțile Băncii stocul de efecte industriale figura cu valoarea lor nominală, la care Banca le-a cumpărat, cca 4 miliarde Lire. In realitate însă în 1931 valoarea efectelor italiene scăzuse la jumătatea valorii din 1929, iar tendința era de a scădea și mai jos, așa că diferența dintre valoaraa nominală din registre și valoarea efectivă creștea din zi în zi. In această situație critică Banca a fost somată pe neașteptate să restitue o depunere de 200 milioane franci elvețieni, cca 6 miliarde și jumătate lei, depuși pe un termen de 6 luni. Cu mari eforturi Banca a putut aduna 2 miliarde și jumătate, dar pentru rest i-ar fi trebuit un termen mult mai lung. S'a aflat deci pe pragul insolvenței. Conducerea Băncii, evident, a păstrat cea mai profundă discreție, și a trebuit să procedeze cu cea mai mare celeritate, căci cu toată discreția și censura, vestea tot s,ar fi putut strecura. Iar odată răspândită în rândurile deponenților ar fi produs o panică teribilă și ar fi îndreptat puhoiul lor spre ghișeurile Băncii. In acel moment falimentul Băncii ar fi fost fățiș, iar falimentul Băncii comerciale ar fi însemnat dezastrul economic al Italiei întregi.

Directorul Băncii a fost Giuseppe Toeplitz. Precum Mussolni era dictator în politică, astfel a fosf Toeplitz dictator în finanțe. Cu o răbdare uriașă, cu o dibăcie și perseverență diabolică și-a întins mâna asupra unei intreprinderi, apoi asupra alteia. S'a vârât pe neobservate într'o industrie, încet-încet a acaparat-o, s'a vârât în alta, a acaparat-o și pe aceasta și așa pe rând a ajuns acolo, că puterile lui au devenit nemărginite.

Legile nemiloase ale sistemului bancar-capitalist l'au adus însă în situaţia descrisă. Financiarul omnipotent s'a cutremurat în suflet, dar la urmă totuş a trebuit să facă pasul decisiv. S'a dus să ceară ajutorul Statului, ajutorul lui Mussolini. Şi în vreme ce la începutul convorbirii lor au stat faţă în faţă doi duci, la sfârşitul ei a rămas numai unul. Senor Giuseppe Toeplitz a trebuit să accepte propunerile lui Mussolini orbeşte, din punct în punct. Capitalul trufaş şi egoist a fost îngenunchiat.

Discuţia dintre ei doi nu se cunoaşte, şi poate nici nu se va cunoaşte niciodată. Dar că a fost dramatică, ne-o putem imagina dintr'o vorbire publică a lui Senator Teodoro Meyer, şeful noului institut, care a lichidat criza Băncii comerciale Italiene. Vorbele lui sună astfel:

„Italia nu are nevoe de anumiţi sgârienori financiari complicaţi, în fruntea cărora să stea oameni, cari copleşiţi de mărirea proprie, ameţesc şi se prăbuşesc in neant"

Aşa Senator Teodoro Meyer!

Iar ceva mai târziu Banca Comercială în raportul său anual a explicat marelui public cele întâmplate în felul următor:

„Cel mai important eveniment al anului trecut a fost transacţia financiară, prin care am vândut, fără nici o pierdere din partea noastră, întregul nostru portofoliu de acţiuni, şi care a trecut astfel în proprietatea *Societăţii Financiare Industriale Italiene* contra unui preţ global de 4 miliarde lire."

Iar mai jos, în acelaş raport, unde se demonstrează necesitatea creiării unui *institut permanent* pentru executarea acestei tranzacţii:

„Şeful guvernului italian şi iniţiativa sa norocoasă, a creiat un astfel de instrument, în momentul cel mai oportun şi sub forma cea mai convenabilă, prin crearea *„Institutului Mobiliar Italian."*

Propoziţiunile acestea cuprind o serie de transacţiuni foarte complicate în amănunte dar sensul lor este foarte simplu. In două cuvinte, ele înseamnă că guvernul italian a cumpărat dela Banca Comercială întregul stoc de acţiuni la preţul lor nominal şi prin aceasta a făcut-o nu numai din nou solventă, dar a devenit una din cele mai sănătoase bănci ale lumii. Apoi mai înseamnă, că guvernul italian a devenit proprietarul efectiv al unei zecimi şi prin aceasta ţine în mână controlul asupra unei treimi din întreaga industrie italiană.

Vedem că pentru executarea transacţiilor s'au creiat două institute noui: *„Società Financiaria Industriale Italiana"*, sau pe scurt: *„Sofindit"* şi *„Instituto Mobiliare Italiano"*. Cel dintâi, „Sofindit"-ul, care a preluat acţiunile pe seama guvernului, a fost numai un intrument mic, temporar, creiat pentru necesitatea momentană. El a cumpărat dela banca Comercială Italiană stocul de acţiuni industriale în valoare de 32 miliarde lei plătind 8 miliarde în numerar, iar pentru restul de 24 miliarde a dat titluri de rentă. Numerarul de 8 miliarde a provenit dela Banca Italiei, deci din tezaur, iar în ultima analiză evident din dări.

Pentru executarea permanentă a transacţiunii şi a introducerii unui sistem capitalist controlat efectiv şi în întregime de stat, a fost creiat Institutul mobiliar italian. El a fost înzestrat pentru început cu un capital de bază de 4400 milioane lei. Statutele definesc scopul său în felul următor:

„Să dea intreprinderilor italiene împrumuturi pe ipotecă, pe acţiuni, ori alte garanţii asigurătoare şi să investească cu acţiuni societăţile particulare italiene".

El poate emite trei feluri de efecte;

a.) acţiuni cari reprezintă titluri de proprietate asupra acoperirilor (garanţii, proprietăţi, etc.) anumitor societăţi şi grupuri industriale şi cari prin urmare aduc dividendă muncii în măsura în care o dau societăţile înscrise pe ele;

b.) titluri cu dobândă cari reprezintă titluri de proprietate asupra unumitor realităţi ce formează proprietatea Institutului şi cari dau dobânda pe care o dau aceste realităţi;

c.) titluri cu dobândă garantate de stat.

Valoarea nominală a efectelor de sub b) şi c), emise de Institut nu poate trece peste suma înzecită a capitalului de bază, deci peste 44 miliarde lei; emisiunea acţiunilor de sub a) însă este nelimitată. Faptul acesta permite, ca întreaga industrie italiană să poată fi înghiţită de Institut.

La început Institutul a lucrat cu un capital de bază de 4400 milioane lei, care a fost semnat de către 34 instituţii financiare (bănci, case de economii, societăţi de asigurare, etc.) Incă în ziua lansării apelului el a acordat ajutoare importante industriilor, cari aveau nevoe de ajutor. Pentru iarna anului 1932-33 a fost proectată prima emisiune de titluri. Criza generală a făcut, ca publicul să nu poată absorbi complect emisiunea, decât la finele anului 1933. Paralel cu aceasta s'a început treptat preluarea acţiunilor dela „Sofindit" şi emisiunea actiunilor tip a) pe baza acoperirilor ce le aveau acţiunile industriale respective. Dupăce şi aceste acţiuni vor fi absorbite de public, Institutul va putea proceda şi la preluarea altor acţiuni străine putând repeta procedeul la infinit. Şi cum toate emisiunile Institutului poartă stampila de garantare a statului, s'ar putea ca acţiunile să formeze o momeală bună petru public. Atunci s'ar putea arunca pe piaţă o mare parte din capitalul de 272 miliarde. care de fapt zace neproductiv, mort, în registrele băncilor, căci acţiunile Institutului pot fi negociate legal de toate instituţiile şi pot servi ca depozite, plasamente, garanţii, etc. Cu un cuvânt, *de jure*, ele formează o realitate sigură.

La încheierea unui an fiscal câştigul s'ar împărţi în felul următor: 20% trec la fondul de rezervă al Institutului; după aceea se va restitui semnatarilor capitalului iniţial o cotă de 5% din capitalul semnat. Din restul câştigului 75% trec iarăş la rezervă, iar 25% se distribue între semnatari. Guvernul garantează restituirea de 5% în schimbul unei acoperiri din încasările viitoare ale Institutului.

După cum este întocmit felul de a lucra al Institutului, el are posibilitatea de a deveni un instrument pentru realizarea unei economii dirijate, într'un sistem de capitalism controlat de stat. Să presupunem că Institutul și-ar extinde operațiile în așa măsură, încât ar îngloba în sine întreaga industrie. Să presupunem, mai departe, că fiecare cetățean italian, în loc să depună banii la o casă de păstrare, ar cumpăra o anumită cotă de participare la capitalul de acțiuni al Intitutului. Faptul, pentru moment pare fantezist, dar nu este deloc imposibil. In acest caz cetățenii Italiei, în totalitatea lor ar deveni proprietarii colectivi ai întregii industrii italiene.

Singura, dar fundamentala deosebire între sistemul de proprietate italian și cel sovietic este acela, că în vreme ce toți cetățenii sovietici sunt acționari ai industriilor statului sovietic, în virtutea cetățeniei lor în măsură egală și primesc dividende provenind din producția mărită, prețuri scăzute etc. în forma unor avantaje generale și egale, cetățenii fasciști ar fi acționari numai în măsura participării lor la capitalul Institutului și ar primi dividendele în numerar.

Institutul italian este condus de un Consiliu de administrație compus din 15 persoane, dintre cari 6 sunt numiți de guvern, iar 9 de adunarea Corporațiilor, compusă din reprezentanții instituțiilor, cari au adunat capitalul inițial. Președintele consiliului a fost numit de Mussolini. Este clar că prin felul cum este creiat, Institutul merge fatal spre controlul financiar al întregei industrii. Dar statutele lui nu prevăd nici o dispoziție care ar putea opri extinderea controlului și asupra administrației industriei. După declarațiile președintelui consiliului, nu se intenționează așa ceva. Scopul urmărit de regimul fascist ar fi numai o selecționare între concernele industriale bune și rele, ajutorarea întreprinderilor neatinse și sănătoase în fond și dezinteresare față de celelalte Se mai intenționează și împiedecarea unei expansiuni neraționale a oricărei industrii și limitarea tendințelor acestora între marginile posibilității. Dar de aci până la controlul administrativ nu este decât un pas. Și mai evidentă pare afirmația, dacă luăm în considerare și alte două instituții creiate de regimul fascist. Unul este Consiliul Corporațiilor, iar celalt este Legea care decretează înființarea consorțiilor.

Consiliul Corporațiilor este instrumentul de guvernământ al statului corporativ. Este o comisie compusă din reprezentanții tuturor ramurilor economiei naționale. Teoretic se aseamănă cu consiliul suprem al Sovietelor și foarte ușor poate fi considerat drept un organ administrativ potențial al unui plan economic, asemănător cu acela al Sovietelor.

Legea pentru înființarea obligatorie a concernelor a fost impusă de destrămarea în care se găsea industria italiană la 1927. In acest an s'au numărat 728150de intreprinderi industriale cu 3.965.501 muncitori. In medie reveniau 5.4 muncitori de fiecare intreprindere.

In nici o ţară din lume industria nu era atât de împărţită pe fabrici mici. Chiar şi pentru laici est clar, că nicăiri nu se face o astfel de risipă de energie, care în definitiv este legată inevitabil de o incapacitate de producţie. Noua lege pentru înfiinţarea obligatorie a concernelor tinde să curme situaţia aceasta. Prin ea fiecare industrie este obligată să formeze un consorţiu, dacă aceasta o cer 70% din numărul total al societăţilor, cari se ocupă cu ramurile singuratice de producţie ale industriei respective şi dacă reprezintă 70% din producţia medie normală a branşei respective în decursul ultimilor 3 ani. Legea este obligatorie chiar şi în cazul când în concern nu se adună 70% din producătorii singulari, dar sunt reprezentate 85% din producţia totală. Desvoltarea ei va transforma industriile inevitabil, mai târziu sau mai curând, într'o serie de concerne-monopol.

In felul acesta guvernul italian şi-a creiat toate instrumentele necesare pentru întroducerea şi executarea unui plan economic dirijat: instrumentul financiar prin Institutul mobiliar, instrumentul de organizare prin Legea formării obligatorii a consorţiilor şi instrumentul administrativ sub forma Consiliului Corporaţiilor. Când se vor pune ele în aplicare este problema viitorului, căci în situaţia tulbure şi criza prelungită de azi Mussolini pare că încă nu s'a putut decide cui să dea preferinţă, planului economic dirijat sau profitului. Şi faptul acesta contribue în mare parte la agravarea crizei şi în Italia, cu toatecă stabilitatea economiei financiare italiene pentru moment pare a fi mai puţin periclitată ca a celorlalte ţări industriale din Europa. Sunt însă semne noi, cari arată că în ultimul timp şi Italia a fost apucată în vârtej şi că şi economia italiană a început să sângereze.

* * *

Am arătat mai sus câteva din măsurile de ordin practic luate de regimul fascist pentru forţarea circulaţiei. Tot la acest capitol trebue să înregistrăm şi împăcarea sa cu Vaticanul. Mussolini şi-a dat seama de proporţiile organizaţiei într'adevăr mondiale a catolicismului şi a calculat şi foloasele ce le-ar putea trage de pe urma împăcării. La momentul oportun, când şi-a dat seama că criza se prelungeşte foarte mult şi că nici într'o ţară nu se arată semne de refacere rapidă, a ieşit în faţa lumii cu senzaţia recunoaşterii Statului Papal. Şi s'a şi pus pe lucru. Impreună cu Sf. Scaun au organizat „Anul sfânt 1933". Cu moaşte, cu sfinţi cu procesiun, vindecări miraculoase, etc. O momeală formidabilă pentru toţi credincioşii catolici de pe toată suprafaţa pământului, care convenea şi Sf tului Părinte, căci mai întărea autoritatea oarecum slăbită a Bisericii şi cadra de minune şi cu planurile economice ale lui Mussolini, care nu are altă ţintă, decât să aducă cât mai mulţi bani în ţară. Şi pelerinii au venit. Au venit în şiruri nesfârşite din toate colţurile lumii. Li s'a arătat tot ce a fost de arătat. Minunile înfăptuite în decursul atâtor secole în jurul sfântului Scaun şi realizările minunate ale regimul laic fascist. Şi banii

curgeau cu nemiluita din buzunărele credincioşilor şi a poftitorilor de senzaţii noi în lăzile fără fund ale dibacilor aranjatori.

Dar asta tot nu a fost deajuns. Precum nu a fost deajuns nici faptul că Olimpiada din 1934 s'a organizat în Italia. Ambele s'au dovedit numai injecţii, cu efect temporar. Căci în criza aceasta, în învălmăşeala aceasta de voinţe şi tendinţe contrarii nici o ţară nu poate spera un progres. Dar până aci măcar, Mussolini are meritul, că s'a folosit de toate împrejurările, pentru a asigura cât mai multe beneficii pentru ţara sa, căci în definitiv minuni nici el nu poate face. Anul financiar 1932—33 s'a soldat cu un deficit de 2 miliarde Lire, cel de 1933—34 cu 4 miliarde, deşi bugetele au fost „echilibrate." Pentru anul financiar în curs s'a prevăzut de pe acum un deficit de 2 miliarde. Chiar dacă deficitul rămâne la această prevedere — ceeace este foarte puţin probabil, — în aceşti 3 ani statul italian a înregistrat un deficit de 8 miliarde lire, 64 miliarde Lei, iar datoria externă a Italiei s'a ridicat la 102 miliarde lire, 820 miliarde Lei!

Cauzele sunt multiple. Cea mai importantă este balanţa comercială deficitară. Italia este silită să importe combustibili lichizi şi solizi, fer, bumbac, lână şi în măsură mai mică şi produse agricole, grâu, animale, etc. Toate trebue să le plătească în aur. Iar cu articolele sale de export nu poate face concurenţă celorlalte state industriale exportatoare, căci produsele industriale italiene sunt mai scumpe. Cauza trebueşte căutată într'o maşinalizare şi automatizare a producţiei mai puţin pronunţată şi în faptul, că regimul fascist nu poate reduce salariile muncitorilor şi nici numărul lor, fără a întâmpina obstacole serioase. Apoi vin celelalte piedici ce se pun în calea comerţului liber, restricţiunile vamale şi valutare, contingentările, tarifele preferenţiale, etc.

Dar cea mai importantă pierdere o suferă economia Italiei prin faptul, că în perioada însufleţită a celor dintâi cinci ani de constructivism exagerat a regimului fascist intreprinderile şi instalaţiunile industriale au fost mărite în aşa măsură, încât în mers normal trebuesc să producă înzecitul producţiei actuale, ca să lucreze cu randament. Au fost calculate şi desvoltate pentru o perioada de prosperitate, când nimeni nici măcar nu bănuia, că lucrurile se vor schimba atât de tragic. Azi cererile industriei — de pace ca să-i spunem aşa — s'au redus în măsură neînchipuită. Marile uzini trebuesc totuş menţinute în funcţiune şi pentru cererea redusă şi pentru a nu lăsa pe drumuri milioanele de muncitori, căci astfel s'ar repeta istoria celor dintâi ani de după războ, când Italia era să cadă în braţele comunismului. Dar acum nu ar mai avea pe Mussolini, care să o salveze pentru sistemul capitalist-burghez. Producţia redusă înseamnă preţ pe unitate mai urcat, înseamnă micşorarea posibilităţii de desfacere, iar pierderile ce le înregistrează economia cresc zi pe zi, oră pe oră, neînchipuit şi fatal. Situaţia este asemănătoare şi în alte ţări industriale. Si aici se evidenţiază defectuozitatea sistemului capitalist-individual, care

nu ştie să impartă beneficiile produse de maşini şi de oamenii înînjugaţi la ele, ci preferă să le pulverizeze într'un război. Căci menţinerea situaţiei actuale va duce inevitabil la un război, care va fi dus numai pentru menţinerea profitului individual şi pentru menţinerea supremaţiei a câtora favorizaţi de soarte asupra multelor milioane de înfometaţi şi înjosiţi. Războiul mondial a realizat revendicările naţionale în cea mai mare măsură, deci războiul ce se pregăteşte cu atâta febrilitate în 1934, nu poate avea nici această scuză. Iar faptul, ca sistemul capitalist să-şi revizuiască bazele şi principiile şi din aurul omnipotent şi răscolitor de toate patimile să facă un simplu instrument pus în slujba producţiei, cum i-ar fi rostul să fie, pare foarte puţin probabil. Dând războiul, deci, pentru cel mai meschin motiv — banul, — omul va da dovada, că e cel mai puţin social animal.

* *
*

Aici este locul să vorbim şi despre politica socială a regimului fascist şi despre situaţia muncitorilor în aceste timpuri de criză.

Politica socialistă în regimul fascist este reprezentată prin Edmondo Rossoni. Este şeful necontestat al muncitorimii italiene. In tinereţa sa a fost jurnalist sindicalist şi el a organizat în America sindicatele radicale. După război s'a ridicat în poziţia de şef al „Stângei" italiene. In acel timp influenţa sa rivaliza cu aceea a lui Mussolini. Acesta însă, mai favorizat de soartă, a luat puterea şi l'a făcut pe Rossoni să cadă. Patru ani de zile a stat Rossoni în umbră, când Mussolini deodată îl numeşte subsecretar de stat la Preşidenţie. A fost cel mai senzaţional gest politic al Ducelui. Azi Rossoni iar este tare, poate mai tare ca oricând. Prin poziţia sa este mâna dreaptă a lui Mussolini, iar muncitorii îl divinizează. El a fost acela, care a îndreptat atenţia partidului fascist asupra muncitorimii şi tot el este animatorul ideei statului corporatist, idee sindicalistă, care în mod logic aduce cu sine desvoltarea unui sistem economic, în care munca predomină capitalul. Rossoni a fost cea mai preţioasă achiziţie pentru partidul fascist, căci el reprezintă muncitorimea italiană.

Pentru protecţia muncitorilor partidul fascist a elaborat instituţia de „Asigurare obligatorie a muncitorilor", copiată imperfect şi tardiv la noi în „Legea pentru unificarea Asigurărilor Sociale."

Institutul se menţine prin mijloace proprii, din cotizaţii obligatorii din leafa muncitorului. Cota reţinută pentru fondul de asigurare este de $7^1/_2$ %. Din această cotă numai $2^1/_2$ % este reţinut dela muncitor, restul de 5% îl plăteşte patronul. Sistemul prevede pentru ani buni şi premii, cari trec la fondul de reservă al „Asigurării". In acest fel rezervele s'au mărit aşa de mult, încât fondul nici azi nu s'a epuizat. In intervalul dela 1920 până la 1930 Asigurarea a plătit drept ajutoare pentru cazuri de şomaj, boală, bătrâneţe, accidente, tuberculoză etc. suma de 40 miliarde lei, iar în fondul de rezervă, la finele anului 1930 au mai rămas 72 mili-

arde. Pentru anii 1931—1933 încasările au fost stabilite la cca 35 miliarde, iar ajutoarele la 65 miliarde anual. Se vede deci, că fondul de rezervă poate acoperi diferența încă mulți ani, chiar dacă diferența s'ar menține. Raportate la încasările totale ale statului italian, evaluate de un economist din Roma la 640 miliarde, ajutoarele plătite nu fac decât 1%.

Trebueşte însă să evidențiem o defectuozitate a sistemului de asigurare. Ajutorul este de 3—4 lire pe zi, 24—22 lei. Având însă în vedere prețurile foarte scăzute din Italia, suma valorează cât 60—80 Lei în alte țări industriale, deci o sumă destul de frumoasă, din care poate trăi uşor o familie. Insă sistemul limitează ajutoarele în felul, că acei cari înainte de a deveni şomeri au plătit regulat cotizații timp de 48 de săptămâni, primesc ajutoarele timp de 90 zile, iar acei cari au plătit 72 săptămâni, le primesc 120 de zile. După acest timp dreptul la ajutor li se epuizează. Aceasta înseamnă că numai o foarte mică parte din şomeri primeşte în prezent ajutoare din fondurile „Asigurării", căci aceasta nu are dispoziții pentru o criză de durată aşa de lungă, ca cea actuală. A trebuit să se recurgă la alte măsuri, la alte fonduri, căci azi Italia numără peste 1,200,000 şomeri! Partidul fascist a recurs şi la asistență publică. El însuşi distribue şomerilor bonuri de pâne, carne, îmbrăcăminte, şi mai ajută şi corporațiile, sindicatele, biserica, primăriile şi armata. Şi totuş situația este gravă, căci în numărul de mai sus nu se cuprind şi acei şomeri, acăror drept la ajutor s'a epuizat. Iar acum Mussolini, în darea de seamă asupra politicei economice şi financiare a Italiei, ținută la finele lunei în Cameră, a făcut un nou apel către muncitorime cerându-i să aducă noi sacrificii *„în interesul Italiei"*, acceptând o reducere a salariilor, ca să poată înfrunta bătălia pe piața internațională. Nu ştim cum va răspunde muncitorimea la apelul Ducelui, dar felul cum şi-a terminat vorbirea îl prezintă într'o lumină cel puțin stranie, din cuvânt în cuvânt: *„Ideea păcii eterne este un element de depresiune şi negare a virtuților fundamentale ale omului, virtuți cari numai în efortul sângeros al răsboiului ies în plina lumină a soarelui."* Această apologie a războiului poate fi trecută cu vederea ca o paradă de vorbe a unui măscărici umflat, dar poate fi considerată şi drept avertizare serioasă, venită din partea unui şef de stat puternic. In acest caz Mussolini nu este decât o unealtă a capitalismului individualist, iar activitatea sa laborioasă din trecut, îndreptată în aparență spre binele poporului, nu este decât pregătirea latentă a unui război iminent, în care poporul va fi decimat cu o cruzime şi mijloace neînchipuite până acum.

Viitorul apropiat o va demonstra

DESTINUL GLUMEŞTE

de **Ion Stoia-Udrea**

2. V.

Acum în orele de amiază aleia e pustie iarăşi, pământul tot abureşte încă, dar umbrele platanilor nu se mai aştern de-acurmezişul, acum stau amorţite, ciuntite, culcate înainte pe laturile aleei, soarele nu se mai vede, e sus undeva de-asupra capului, — dar Costache Fioru nu are chef să-şi ridice capul, poate nici nu ar putea, i-e aşa de greu capul acum, ca de plumb. Merge aşa, cu umerii plecaţi, apăsat de povară şi gândurile se frământă, se sbat, se chinue să găsească o uşă, o mică deschizătură în zidul de foc care le-a incins.

Nu, nu fusese o căsătorie de interes. Ea era fată de oameni nu bogaţi, dar cu stare şi putea să-şi aleagă o partidă mai potrivită. Dar ea însăşi susţinuse faţă de prietenele ei, că aceasta e cea mai potrivită partidă pentru dânsa, pentru firea ei serioasă, puţin romanţioasă, dar foarte rezervată şi închisă faţă de camaradele ei, a căror uşurinţă nu o putuse suferi. Cu timpul apoi, când cunoscuse din aproape sufletul lui bogat şi cizelat de o viaţă trăită adânc, se îndrăgostise de el „ca o fată de 16 ani", cu toată puterea ei de simţire. Şi intr'adevăr timp de zece ani nimic nu le-a turburat căsnicia, afară de ingrijorarea că nu vor avea copii niciodată. Şi iată că totul nu a fost decât amăgire, amăgire haină, ca să ascundă fapta tâlharului, care în acest timp, furişat pe ascuns în casa lui, îi fura insuşi rostul vieţii. Un tâlhar, un om căruia timp de zece ani i-a dat pâine, l-a luat din poarta universităţii fără o leţcae în buzunar şi l-a făcut om. Ce ticăloşie! . . .

Desgustul creşte, creşte tot mai inalt intr'ânsul, îl năpădeşte cu totul, i-se face scârbă de viermi, de oameni, de toată viaţa lui. Şi merge, merge înainte, nici nu obsearvă că a trecut deja de fabrică şi acum păşeşte pe o cărare umedă, umedă de tot, aproape noroioasă, pe marginea unui şanţ, lângă o pădurice, departe de oraş, afară în câmp. Cărarea intră în pădurice, lângă şanţ un trunchiu de copac răsturnat, — se aşează pe el, îşi reazimă capul în palme, şi şede aşa, prăbuşit în sine însuşi, cu umerii frânţi, cu ochii privind inlăuntru undeva, îngroziţi de priveliştea de-acolo.

Ceva s'a slăbit, s'a rupt un pilon şi acum toată schelăria tremură, tremură tot mai tare, mai tare, se clatină din toate mădularele, apoi de-odată se prăbuşeşte uruind, într'o invălmăşeală de scânduri, piloni, scări şi ţâţâni amestecate într'o mare de praf, ce mai dăinueşte o vreme pe mormanul de ruini, din cari ţâşnesc ca flacări pâlpăitoare ţipetele chinuite ale muribunzilor. Cândva amuţesc şi acestea, se risipeşte praful şi totul rămâne tăcut, mort, mort pentru totdeauna.

Căci când a apucat spre şaizeci, omul nu se mai poate gândi să înceapă a construi iar dela capăt întreg eşafodajul.

Sirena fabricei Fioru sună de două ori una după alta, e ora trei, intră muncitorii la lucru, — Costache Fioru se ridică încet, e obosit, e bătrân, abia acum simte ce bătrân e, bătrân şi obosit de moarte. Stă aşa, uitat de sine şi de lume, cu umerii largi încovoiaţi, cu capul plecat, în bătaia blândă a soarelui de Martie, cu creerul golit de gânduri, cu inima sleită de simţire. Cândva maşinal scoate scrisoarea din buzunar şi fără să se uite la ea o rupe în bucăţi mici, mărunte, boarea inteţită în vânticel i-le ia dintre degete şi le duce, le împrăştie pe câmpul gol, le lasă, apoi iar le ridică, le alungă, le goneşte, le risipeşte în nevăzut, ca pe-un roi de fluturi mărunţi. Se urneşte apoi, o ia încet spre fabrică, acum nu mai e frământare înlăuntru, totul s'a mulcomit, s'a liniştit, a amorţit, o tristeţe blândă ca soarele de Martie îi învăluie sufletul. Şi-a încheiat acum toate socotelile, toate sunt în perfectă ordine, — tristeţea asemenea unui nor uşor pluteşte peste suflet, — nimic nu mai e de socotit.

Ajunge la fabrică senin, aproape vesel, — privirea i-e doar puţin voalată, — răspunde la salutul portarului, zâmbeşte uşierului, îi lasă pălăria, paltonul, — „să nu mă deranjeze nimeni!" — intră în biurou şi încuie uşa. Se aşează la masa de lucru, scoate din sertar o hârtie pentru scrisoare şi un plic, apoi o coala oficială şi un plic mai mare, alege o ţigare din cutie, o aprinde, se gândeşte o clipă, ia tocul şi începe să scrie.

Intâi scrisoarea. — Dragă Eleno, încep să mă simt bătrân şi bătreneţea înseamnă apropiere de moarte. Nu voiesc ca moartea să-mi vie ca o surpriză, care să mă găsească nepregătit. Să nu iei rândurile mele acestea nici ca o dojană, nici ca o condamnare. Dimpotrivă, ţin să-ţi mulţumesc din tot sufletul pentru anii de bucurie ce mi-i-ai dăruit şi îţi sunt recunoscător pentru fericirea ce m-ai făcut să gust în aceşti ani. Te rog însă ca fiul tău şi al lui Lucian Popovici să nu-mi poarte numele după moartea mea. Nu vreu să fiu judecătorul tău, nici nu am acest drept, sunt aşa de bâtrân faţă de tine, deci nici nu mă gândesc să-ţi fac vre-un reproş. Tot ceia ce doresc este ca acest copil, care ş-t-i-u că nu este al meu, să nu-mi poarte numele. Ştiind acest lucru, cred că nici nu vei încerca să te împotriveşti dispoziţiunilor cuprinse în lăsământul pe care îl scriu azi. Iartă-mi aceste rânduri şi te rog încă odată să nu le dai un înţeles pe care nu-l au. — Impătureşte scrisoarea, o pune în plic, îl lipeşte şi scrie pe el: Soţiei mele, după moartea mea.

Ia apoi cealaltă coală şi liniştit, simplu, ca şi când nu ar fi vorba decât despre o dispoziţie obişnuită, o afacere cotidiană, îşi scrie testamentul. Nu, nici o vorbărie superfluă, fără sentimentalism şi fără fanfaronadă, — toată viaţa lui nu a ştiut să fie altceva decât un om de afaceri, a muncit şi a agonisit averi, —

simplu, câteva fraze numai, clare şi energice ca toate actele vieţii lui. Soţiei şi copilului vila în care stau, întreg restul averii, mobil şi imobil, sindicatelor muncitoreşti pentru a clădi un spital pentru muncitori.

O clipă se gândeşte să testeze o parte din avere copilaşului tinerei sale mătuşe, — e sânge din sângele bunicului său, — dar se răsgândeşte repede, aceasta ar da naştere la bănuieli, la comentarii, ar provoca discuţii, şi el nu vrea asta. Dealtfel tatăl copilului are o avere destul de frumoasă, ca să mai fie nevoie de sprijinul său.

Pune în plic testamentul impreună cu scrisoarea, scrie pe plic: „Se va deschide după moartea mea", şi pune totul în caseta de fier, în care păstrează actele importante.

Se scoală dela masă, e despovărat complect acum, se simte uşor, uşor de tot, e senin, nimic nu-l mai chinue, nu-l mai frământă, până şi fiara mică şi rea a încetat să-l mai roadă în inimă, totul s'a destins, s'a mulcomit, ca apele după vijelie. Pe ferestrele larg deschise vântul de Martie aduce din stepă mireasma brazdelor proaspete, — undeva pe o coastă de deal, încurând vor înflori zarzării.

Costache Fioru îşi intoarce privirea dela fereastră, ia o ţigară din cutie, dă s'o aprindă, dar întretimp se răsgândeşte şi o lasă neaprinsă pe scrumieră, descuie uşa, ese, ia pălăria din mâna uşierului, — nu, paltonul nu-i trebueşte, — trece prin curtea liniştită şi intră în fabrică. Trece prin sala strungurilor, — muncitorii sunt obişnuiţi cu vizitele patronului, plecat fiecare la maşina lui lucrează înainte cu zor, metalul sfârâie în muşcătura oţelului, angrenajele uruie, maşinele fac un sgomot asurzitor, — la capătul sălii, la stânga, e o uşă scundă, urcă câteva trepte, intr'un corp de clădire alăiurat e sala motoarelor. Două motoare Diesel îşi mişcă în ritm vârtejit volanele enorme, transmisiunile alunecă asemenea unor şerpi de lumină prin văzduh, totul e curat, uns, străluce, e linişte aci, sgomotul atelierelor se aude depărtat ca zumzetul unui stup, doar răbufnirile ritmice ale motoarelor sunt aci, asemenea svâcniturilor unor inimi uriaşe, de dihănii antideluviene. Maşinistul lasă din mână cârpa uleioasă şi vine în faţa directorului — „vezi te rog în sala de montaj, dacă e acolo dl inginer Savu." Maşinistul face stânga'mprejur, traversează sala, din uşă aruncă o privire inapoi, — directorul stă de jumătate intors cu spatele lângă motor, dar aşa de-aproape, încât dacă şi-ar ridica puţin braţul fără doar şi poate i-ar fi apucat de volan. După ce-a închis uşa în urma sa îi vine în gând maşinistului că trebuia să-l fi făcut atent pe director, — dar inginerul e chiar aci, la cinci paşi, priveşte încoaci tocmai . . .

VI.

Elena Fioru s'a trezit din somn veselă, întremată, se simte acum înstare să se scoale chiar. Nu o face, nu fiindcă ar crede

că nu poate, ci din simplul motiv că se simte foarte bine culcată. Totuşi se ridică de jumătate, se pleacă spre leagănul ascuns sub coviltirul de mătase, dă laoparte un colţ de perdea şi priveşte lung la copil. Acela doarme, liniştit, adânc, cum numai un copil de o zi şi jumătate poate să doarmă. Mâna lehuzei trece uşoară ca o umbră, nesimţită, peste trupul ascuns în pufuri şi dantele, aranjează o pernă, pune la loc o funtă, netezeşte o dantelă boţită. Se retrage apoi tot nesimţită, după ce a lăsat să cadă la loc închipuirea de perdea.

E plăcut şi cald în odaie, prin perdelele uşoare lumina de Martie se filtrează blândă, estompată. Liniştea după-amiezii de primăvară e desăvârşită în odaia izolată, ca un cuib. De afară se aude fluerând sirena fabricei „Fioru" — femeia îi cunoaşte perfect timbrul sunetului. E ora trei — se gândeşte ea, — întră muncitorii la lucru. Oare aşa de mult să fie dormit, — îşi aduce aminte oarecum speriată; — dar cum de nu a trezit-o nimeni până acum! Nu a venit acasă soţul ei!? — Nu, desigur că a fost, dar probabil a găsit-o dormind şi nu a voit s'o trezească. A dormit aşa de bine. Pe la 11 o fost la dânsa Elena Guţu, „mătuşica" cum o alinta ea pe mătuşa soţului ei, abia cu un an mai în vârstă ca dânsa, — a zăpăcit-o complect cu povestirea ei. Ce lucruri ciudate i-a vorbit, Doamne, doar nu o avea de gând să ducă la îndeplinire aceia ce a spus că a hotărât?! Elena Fioru se simte turburată când se gândeşte la cuvintele prietenei sale. — Nu, nu vrea să se gândească la ea acum, — şi îşi întoarce capul în altă parte, ca şi când ar voi să fugă de imaginea acelei femei aşa de chinuite. Privirea îi cade acum pe ciasornicul din perete — patru şi jumătate — Doamne, aşa de mult a dormit? — Nu, ciasul nu stă; dar . . . Sirena fabricei sună prelung, continuu, strident. — Ce s'a întâmplat, de ce sună sirena fabricei la patru şi jumătate, la ora asta nu a sunat niciodată . . .De vreo cinci minute o aude sunând, fără intrerupere, ca un ţipet prelung. — Fruntea femeei se increţeşte, în ochi îi licăreşte ingrijorarea. — Ce s'a întâmplat la fabrică? Ce înseamnă ţipetul acesta chinuitor al sirenei, la o oră când nu obişnueşte să fluere? — Femeia îşi aduce aminte că a mai sunat sirena odată la o oră neobişnuită, când s'au rupt nişte schele strivind sub ele câţiva muncitori. — S'a întâmplat şi acum o nenorocire? Numai soţul ei să nu fie păţit ceva! — Ţipetul sirenei continuă ascuţit, sfredelitor, biciuind nervii, fără întrerupere, ca un chin nesfârşit. Femeia apasă cu putere butonul soneriei, odată, de două ori, de trei ori . . . nu vine nimeni. — Dar unde e camerista? sora de caritate nici ea nu e aici? Nu e nimeni în toată casa? — Apasă din nou butonul, mai puternic, prelung. Ţipetul sirenei nu conteneşte nici o clipă, vaier înfiorător, chemare disperată la primejdie de moarte. — Şi nimeni nu vine, zadarnic sună mereu soneria, par'că a murit toată casa. De-ar înceta măcar o clipă sirena, dar nu, nu încetează deloc, sună mereu, ţipă desnădăjduită, ca o fiară rănită de moarte, năprasnică şi singu-

ră. — Şi casa e pustie par'că! — Neliniştea a crescut încet în îngrijorare şi acum de-odată s'a revărsat groaza peste sufletul femeei. Tremură, ca scuturată de friguri, din tot corpul, sare din pat, îşi aruncă ceva pe umeri — sirena sună înainte — se duce la uşă, deschide . . . se opreşte în prag, surprinsă, cu ochii deschişi larg, peste măsură, aproape fără suflet. Inaintea ei toată servitorimea casei, nemişcaţi, asemenea unor figuri de ceară, încremeniţi, fără cuvânt, cu capetele plecate, ca într'o vedenie groaznică de coşmar. Sora de caritate învie, se mişcă cea dintâi, vine la dânsa, o atinge blând, încearcă s'o sprijine.

— Doamnă, liniştiţi-vă, întoarceţi-vă în pat . . .

— Dar ce s'a întâmplat? Vreau să ştiu! — cuvintele sună stridente, ţipate aproape.

— Linişti-ţi-vă Doamnă, — o cuprinde de mijloc sora, — un accident la fabrică . . .

Cameristei îi tremură buzele, degetele mototolesc în neştire, rup şorţul, nu mai poate indura privirea ingrozită a stăpânei.

— Coniţă . . . Domnul . . . a fost prins de roata unei maşini . . . omorât . . .

Femeia cade, frântă de-odată din toate mădularele.

Sirena sună continuu.

VII.

Cele două surori vorbesc pe şoptite în ungherul odăii. Cea înaltă e mai în vârstă. Faţa nu e cutată, dar are o expresie de linişte pe care numai amurgul tinereţii o dă trăsăturilor. Cealaltă e mult mai tânără. Ii joacă ochii în cap, ca ai veveriţei. De nu ar fi îmbrăcămintea de soră de caritate şi boneta albă, ar fi un drac de fată, o ţigănçuşă care ar şti să-i vină de hac unui bărbat. Şi aşa — are tenul mat şi buzele ceva mai roşii decât ar trebui să fie dela natură. Sanatoriul are şi medici tineri. Şi e un sanatoriu de lux, unde unii vin să se odihnească numai.

Dar chirurgul-şef e bătrân. De aceia în sanatoriu, când vorbesc de el, toată lumea îi zice „bătrânul."

— Bătrânul spune că nu a văzut decând e el un corp omenesc mai frânt ca acesta. Aproape nu e os într'ânsul să nu fie rupt. Oasele picioarelor sunt rupte fiecare în 3-4 locuri. Coastele, nici nu se ştie care mai e bună . . .

— Şi totuşi trăeşte încă, — grăeşte domol cea mai în vârstă Dacă nu sunt prea greu atinse organele dinlăuntru, poate să se vindece chiar. S'au mai văzut cazuri de acestea. In război am avut ocazie să văd cazuri şi mai grave chiar, cari s'au tămăduit. E drept, că pentru unii din ei era mai bine să nu se mai fi tămăduit.

— Oh, şi acesta e destul de grozav, — şi ochii de veveriţă îşi abătură cu groază privirile dela patul, în care sub ghemotocul de bandaje se bănuia existenţa unui trup uman, — e o minune că mai trăeşte. Inginerul mi-a povestit, că volanul motorului după ce l-a apucat, desigur că l'a învârtit odată în aer şi când s'a

desprins braţul, corpul a sburat întâi în tavan şi de acolo a căzut jos pe duşumea.

— A fost cineva de faţă?

— Nu, căci maşinistul tocmai în clipa aceia eşise, să-l cheme pe inginer. Au auzit un ţipet şi o răbufnitură, şi când au intrat braţul cădea din tavan tocmai la picioarele lor. Trupul zăcea deja intins şi curgea sângele.

— Sărmanul, şi se spune că are soţie tânără şi tocmai eri i-a născut un băiat . . .

— Da, e o femee foarte frumoasă, am văzut-o în lojă la teatru, în toamnă. Purta un şirag de perle, despre care se vorbia că valorează cât o avere de om bogat. E tânără, să tot aibe treizeci de ani. Are să vie indată aci, avocatul Guţu, o rudă a lor, s'a dus s'o aducă . . .

Sub ghemotocul de bandaje părea că tresărise ceva, slab de tot, mai mult o licărire de mişcare. Sora mai în vârstă se apropie de pat şi priveşte la partea de faţă lăsată liberă de bandaje. Respiraţia pare ceva mai liniştită, dar ochii sunt tot închişi. — Nici nu are să se mai trezească, se gândeşte sora. Se aşează încet pe scaunul de lângă pat. Cea tânără ese tiptil şi nici ea nu obsearvă că ochii bolnavului s'au deschis repede şi iar s'au închis.

Costache Fioru e treaz, e perfect conştient. A auzit toată convorbirea, a înţeles tot. Nimic nu e neclar pentru dânsul, ştie toată legătura lucrurilor. Când s'a trezit era buimăcit, nu ştia nici unde e, nici ce i-se întâmplase, dar încetul cu încetul mintea i-s'a limpezit şi acum cunoaşte întreagă situaţia. Nu ştie precis în ce sanatoriu a fost adus, dar bănueşte că e „Misericordian"-ul, cel mai apropiat de fabrică. Se miră el însuşi că mai trăeşte. Dar e liniştit, căci ştie precis că va muri. După o asemenea învârtitură nu poate să mai rămână în viaţă un om. A avut ocazie să vadă o învârtitură de astea pe când lucra în fabrică la Cleveland. E o moarte năprasnică, dar sigură.

Nu-l doare nimic. I-se pare pur şi simplu că nu are corp. Nu-şi simte nici un mădular, nimic. Nu ştie nici ce-i lipseşte nici ce i-a rămas. Din convorbirea surorilor a aflat că îi lipseşte un braţ. Desigur dreptul, căci acela a fost prins de volan. Asta îşi aminteşte încă, dar mai departe nimic. Cercurile, vârtejurile roşii, galbene, verzi, de toate culorile, bubuiturile, ghiarele de oţel, ştie că au fost toate aiurare. Acum însă e în toate minţile. Şi e linişte deplină — şi în trup şi în suflet. Trebue să fie aproape de tot moartea. Numai de s'ar isprăvi înainte ca să sosească soţia lui. Nu ar voi să o mai vadă . . .

Dar afară se aud paşi, uşa sedeschide fără sgomot aproape, câteva şoapte, se desclineşte glasul lui Petru Guţu, un ţipet scurt, înfundat, apoi murmur de glasuri, paşi grăbiţi pe coridor, o uşă alături se deschide, se închide. Costache Fioru nu a putut vedea nimic, dar ştie că soţia lui a ţipat, i-s'a făcut rău desigur când l-a văzut şi a fost dusă în camera de alături, ca să-şi vină în fire. Peste

câteva minute uşa se deschide din nou şi intră cineva. E Petre Guţu, soţul „mătuşei", prietenul cel mai de-aproape. Ii cunoaşte paşii.

— Petre, tu eşti?

Avocatul tresare, se uită surprins, sora sare de pe scaun, amândoi privesc miraţi la rănit.

— Petre, tu eşti? Răspunde, sunt treaz.

Glasul e slab, dar limpede. Capul nu se poate mişca, dar ochii umblă, caută şi se fixează înţelegători spre faţa prietenului, care s'a plecat de-asupra patului.

Nici o îndoială, e conştient.

Sora ese, uşoară ca o umbră, să anunţe doctorului.

In odaia pătrată ca o cutie, albă, neprietenoasă prin impersonalitatea aspectului, ca toate camerile de spital, cei doi prieteni rămaşi un moment singuri, nu ştiu ce să-şi spună. Rănitul e în aşteptare, pândeşte. Vrea să ştie cum e privită întâmplarea lui. Ar vrea să surprindă la celalalt un cuvânt, un gest din care să tragă concluzii. Dar celalalt priveşte îngrijorat la ochii cu pupilele dilatate larg şi la buzele învineţite. Bănueşte că e moartea pe aci pe undeva, la pândă. Şi nu ştie ce să spună, ca să nu-l tulbure pe muribund. Tace. Totuşi trebue să spună ceva.

— Cum te simţi?

— Nici cum. Pur şi simplu nu mă mai simt. Caşicum nu aş mai avea trup. Dar capul mi-e limpede . . .

Nesimţită intră sora şi în urma ei doctorul. Nu „bătrânul." Un medic tânăr, ras proaspăt şi cu monoclu în ochiul stâng. Se pleacă deasupra bolnavului, pune câteva întrebări. Clatină din cap, a mirare, că-l mai aude vorbind, rosteşte câteva fraze stereotipe de îmbărbătare, spune sorei să pregătească o doctorie şi ese. Sora pleacă în urmă lui, să aducă doctoria.

Cei doi prieteni rămân iarăşi singuri.

— Soţia ta aşteaptă în camera de alături. Pot s'o aduc?

Nu . . . încă, — răspunde rănitul cu oarecare îngrijorare în glas — Ar fi bine să chemi pe Elena ta aci, soţia mea trebue să fie foarte slabă . . . Aş vrea să văd şi copilaşul . . . tău.

Capul prietenului se retrage brusc din câmpul de vedere al bolnavului. Avocatul respiră greu, stă la îndoială, nu ştie ce să răspundă. Cândva, târziu, şopteşte răspunsul.

— Soţia mea e călătorită.

De ce minte?! — Căci Costache Fioru ştie precis, a simţit din tonul răspunsului, că prietenul a minţit. Dar de ce a minţit? — Nu a ţinut să vadă pe Elena Guţu. Nici pe copilul ei. A fost numai un motiv, găsit la întâmplare, ca să întârzie întrevederea cu soţia sa. — Dar ce rost are minciuna asta? Ce ascunde ea. — Trebue să fie ceva la mijloc, ceva foarte serios . . .

Tăcerea îi învălue grea, ca ape de plumb nemişcate, moarte.

— Petre, unde e soţia ta?

Intrebarea vine de undeva din adâncuri nebănuite, dar e aspră și categorică, nu poate rămâne fără răspuns.

Avocatul tremură, ca sguduit de friguri, broboane de sudoare reci i-se ivesc pe frunte. Se lasă frânt pe scaunul de lângă pat. Bolnavul îl aude și îi simte starea de spirit.

— Petre, de ce nu răspunzi?

Tonul e tăios acum, aproape poruncitor.

Avocatul trebue să vorbească. Și nu mai poate inventa nimic.

— A plecat . . . Și-a luat copilul și s'a dus. La București, la Lucian Popovici. Mi-a lăsat o scrisoare . . . Copilul e al lor, nu-i al meu . . .

Un fulger năprasnic a spintecat intunerecul și a luminat deodată, brusc, toate ungherele ascunse, toate lucrurile neștiute în sufletul muribundului. Dar a fost ca un trăznet, căci respirația s'a oprit un moment. In clipa următoare apoi inima a început să svâcnească cu așa putere, de par'că voia să iasă din carapacea coastelor. Și prin svâcnirea ei nebună a deșteptat durerile. Acum vin toate din toate părțile trupului. Năpraznice, insuportabile. Ca mușcăturile focului. Dar duhul nu se lasă biruit.

— Elena *ta* a plecat, Petre? — Intrebarea e țipată, ca să răzbească peste glasurile durerilor. Pe cât poate țipa un plămân prins între coaste sdrobite.

— Da, a plecat. Bănuiam, știam chiar. Și aceia, că nu e al meu copilul. Sunt bătrân, slab, neputincios. Toată viața am fost bolnăvicios, debil . . . Dar nu trebuia încă . . . Nu ar mai fi avut mult de așteptat . . .

Bolnavul nu vede lacrimile în ochii prietenului. Nu are cum să le vadă. Să le vadă, nu le-ar lua în seamă.

In sufletul lui Costache Fioru s'a făcut lumină deplină acum. Ințelege tot. Iș amintește că s'a svonit ceva, mai demult, despre inginerul tânăr și soția lui Petre. Și apoi azi dimineață soția lui Petre a fost pe la Elena, își aduce aminte, i-a spus camerista. Scrisoarea era a Elenei Guțu, căci ea a plecat. Desigur că i-a cetit-o prietenei sale și a pierdut-o. I-a spus ce-a hotărât poate, a rugat-o să-i ia apărarea. Ii vine în minte o frază din scrisoare — „nu mai pot să văd copilul" — desigur, îl văzuse, copilul împlinește un an, dar pe al Elenei Fioru nu avea când să-l vadă. Năprasnice dureri chinue trupul, capul îi vâjăie, dar în pofida tuturor durerilor inima îi pare o pasere scăpată din colivie și un val de bucurie caldă îi înalță pieptul. Dar gândurile se succed vertiginos, se gonesc, se alungă neisprăvite unul pe altul de pe ecran. Grozave dureri îl chinuesc, în vine îi curge foc, fier topit.

— Petre!

Prietenul tresare, se ridică, privește la ochii bolnavului. Privirea acestuia e schimbată cu totul acum, în adâncul ochilor ard flacări ciudate.

— Petre, prietene! Eu se poate să mor . . . E sigur că

mor! . . . In caseta de fier în biroul meu, în partea stângă, e un plic mare, alb: „Se va deschide după moartea mea.“ Plicul acela t-r-e-b-u-e să-l am neapărat înainte de a muri . . . Cheile sunt în în sertarul din stânga al biuroului . . - Grăbeşte!

Avocatului i-se pare ciudată cererea. Dar toţi muribunzii sunt ciudaţi. Nu mai stă la îndoială. Pleacă.

Durerile se înteţesc. Dar nu pot acoperi grija pentru plicul din casetă.

Sora intră, se apropie de pat şi îi picură pe buze câţiva stropi dintr'un lichid aromat. Stropii aduc o leacă de înviorare.

— Ce face soţia mea?

— E slăbită foarte. Dar peste câteva minute va fi destul de întremată, ca să poată veni aci. — Glasul sorei e blând, domol, cuvintele par stropi de linişte, ce picură.

Dar în sufletul bolnavului nu poate prinde rădăcini liniştea. Aşteaptă. Numără în gând secundele. — Până la fabrică cu maşina două minute. — Cinci până găseşte plicul. — Alte trei încoaci.

Dar trec cincisprezece până se rentoarce prietenul cu plicul. L-a găsit. Il pune în faţa ochilor, să-l vadă. — Da, aceasta e. — Sanatoriul e clădit modern, camera e încălzită cu calorifer. — Sora să aducă o tavă mare de metal.

I-o aduce.

— Petre, pune plicul pe tavă şi dă-i foc . . . Aşa, sgândăre-l, să ardă complect . . . Suflă scrumul pe geam . . . Aşa . . . Mulţumesc, prietene, îţi mulţumesc . . . Adă te rog pe soţia mea . . . Şi aş dori să-mi văd copilul . . .

Intră, frântă, soţia. I-se aduce copilul, o mână de trup, ascuns în pufuri şi dantele. Rănitul vorbeşte, calm, blând. Dar ochii spun şi mai mult, nespus mai mult . . .

Vine „bătrânul“, cu încă un doctor. — Bolnavul e obosit, trebue să se odihnească — Vom face o transfuzie de sânge încă astă seară — zice medicul cel tânăr. Bătrânul clatină din cap, îndoelnic, dar nu-l vede nimeni. De-altfel zâmbet de îndoială apare şi pe buzele bolnavului. Pleoapele i-se fac tot mai grele . . .

Costache Fioru adoarme. Şi încetul cu încetul somnul creşte, se întinde, se destramă, se risipeşte, se pierde în nesfârşitul Morţii. Ca apele fluviului in nesfârşitul Oceanului . . .

DIRECTORUL ROŞU

de Alexandru Nevjerov.

Pavel Kudaşkin — director. Pavel Kudaşkin — şef. Asta sună aşa de bine, ca de exemplu: un pahar de vin, un pahar plin cu vin. Şi Kudaşkin bea deodată din amândouă paharele. Ce splendidă e viaţa asta! Nici dracul însuşi nu ar fi putut-o imagina mai minunată. Inainte îl chema pur şi simplu: Pavel Kudaşkin, acum însă: Pavel Ivanovici! Inainte pe jos — acum cu maşina. Oh, şi ce cabinet are el! Uriaş, luminos. Şi ce mai birou! Acoperit cu postav verde şi opt sertare de tras. Cabinet, birou, telefon, uşier. Probabil toate astea sunt numai vis. Dar nu e vis şi atunci trebue să te înţepeneşti sdravăn, din toate puterile, într'un astfel de loc. Trebue să te agăţi cu dinţii de el. La urma urmelor nu e chiar glumă, să spuni: „Di-rec-tor!"

Până acum nimic mai mult decât un simplu muncitor — acum dintr'odată „tovarăşul director." Automobilul vâjăie înainte şi cu el pământul, dedesubt. Şi cerul deasupra lui. Toată strada vâjâie, intreg oraşul. Asta e viaţă! Lăcătuşul trece — zugravul vine — zidarul trece. Dar Kudaşkin vâjăie prin oraş. El stă mai sus ca lăcătuşul, mai sus ca zugravul şi zidarul. Asta e viaţă!

„Di-rec-tor!"

Kudaşkin şade în fotoliul căptuşit cu piele, zâmbeşte prietenos. La stânga lui — un inginer, la dreapta lui — un inginer. Tja, cu astfel de oameni stă dânsul acum la aceiaşi masă! Ei fumează — el fumează la fel. Ei şi-au întins picioarele — la fel şi-a întins el picioarele,

„E-ga-li-ta-te!"

Ce comică e totuşi suburbia asta! Ce mici sunt toate casele acolo! In lungul zidurilor şed muncitori pe băaci, cu cămăşile descheiate la gât, femeile mestecă seminţe de floarea soarelui, copii li-se târăsc printre picioare. Şi într'o asemenea casă a locuit şi Kudaşkin odinioară! Acum însă el stă în centrul oraşului — într'o casă naltă cu cinci etaje. Un director de fabrică nu poate trăi doar în cartierul muncitoresc! Altfel nici un singur inginer nu l-ar lua drept director adevărat . . . Nici un singur specialist nu ar avea consideraţie pentru el . . .

Oglinda este aşa de minunată, ori tovarăşul Kudaşkin s'a schimbat într'adevăr? I-se pare că mustaţa nici nu e a lui. Mai înainte era lungă, cu perii încâlciţi şi atârnând, acum e retezată „englezeşte", ca o periuţă ingustă lipită sub nări. Dar nici obrajii nu mai par a fi ai lui. Uită-te cum încep să se rotunjească, şi tot mai mult se rumenesc. Şi ochii şi gâtul cu gulerul alb — toate par că nu sunt ale lui. Costum albastru, o ţigaretă fină între dinţi, pantofi impecabili în picioare. Prostie! Sigur că el este. Directorul

nu poate umbla ca un simplu muncitor. Altfel nici un inginer nu ar avea respectul cuvenit faţă de el. Şi afară de asta . . .

„Bună ziua Pavel Ivanovici !"

„Respectele mele !"

„Insfârşit, vino odată să iai un ce ai cu noi !"

„Regret, nu am timp tovarăşe Samoikov. Azi — şedinţa consiliului de administraţie !"

„Bună ziua, Pavel Ivanovici !"

„Respectele mele !"

„Cum îţi mai merge ?"

„Nu e uşor tovarăşe Grigoriev. Nu vreau să mai stau mult la această înreprindere."

„Ce spui ? !"

„Este imposibil să lucrezi cu un aşa consiliu de administraţie . . . !"

Oh, e vulpe şireată Pavel Kudaşkin ăsta ! Cu inginerii vorbeşte alt grai, decât cu muncitorii . . . Dacă totul nu e un vis numai, trebue să te ţini sdravăn într'un astfel de loc. E desavantajos să trăeşti în vrajbă cu inginerii, cu muncitorii — la fel.

„Po-li-ti-că !"

Numai pentru asta trebue să vorbeşti cu fiecare în alt grai...

Afară de asta trebue să te învârteşti în „societatea" inginerilor. In bluza vânâtă însă nu poţi să şezi lângă o damă. Şi e aşa de plăcut, când omul nu se mai recunoaşte pe sine insuşi în oglindă. Mai ales este obiceiul la ingineri, să săruţi mâna damelor. Şi la caz de adecă şi Kudaşkin se supune etichetei. Deocamdată evident că nu. Dealtfel nici nu e vorba de asta. Trebue să te obişnuieşti numai cu diferite lucruri, ca să nu te ia lumea drept un ţăran necrescut.

Toate ar fi în cea mai perfectă ordine. Cu toate acestea Kudaşkin nu e mulţumit cu viaţa. Asta se chiamă, că cu viaţa da, numai cu soţia sa nu. Inchipuiţi-vă numai : o femeie simplă de tot ! Poartă stambă şi se leagă la cap cu o măramă. Fir'ar a dracului, asta încă nu ar fi necaz, pe strada Tverskaia poţi cumpăra oricare haină, care îţi place. Şi în loc de măramă ar putea să-şi pună o pălărie. Nu de asta e vorba. Ea nu are maniere ! Asta-e drăcia dracului . . . Ea a rămas tot aşa ca atunci, când era soţie de muncitor.

Kudaşkin îi spune : „Acum tu eşti soţia unui director !„

„No, Popaşenjka, poţi să fi tu orice fel de director... eu te iubesc şi fără toate marafeturile astea..."

Ce-i de făcut ? Când vine cineva în vizită ea se zăpăceşte. La soţiile inginerilor te uiţi cum, le ies ochii din cap, aşa cochetează. Şi năuca asta se teme de oameni, ese cu mârama pe cap, iar Kudaşkin se fâsticeşte şi se face roşu ca racul la obraz. Nu cu o astfel de femeie nu te poţi arăta în lume. Şi din cauza ei nici nu i-se dă omului respectul ce i-s'ar cuveni. Dela prima vedere se obsearvă : e o muncitoare simplă. Şi ca să fim sinceri de tot : ea este şi

nițel cam prea bătrână pentru dânsul. Da, dacă și-ar găsi alta, așa una cu ciorapi de mătasă... asta ar fi o bucățică!...

Și asta i-s'a împlinit. I-a spus soției simplu și fără încunjur: „Noi nu ne potrivim!"

Femeia în haină de stambă a plecat — și a venit alta, care se pricepe și la cochetărie. Sveltă, tânără, cu ciorapi de mătasă. Ah, ce interesantă e! Ea nu bea ceai — vrea cafea! Franzeluța nu-i place — trebue să i-se aducă pesmeți. Asta sau cealaltă nu mai este modern, la magazin se găsește deja ceva nou. Ciocolată, liqueur, teatru, manicure, parfum, Eu de Cologne. Și ce manierată e! „Merçi, pardon. Astăzi mă plictisesc grozav..."

Tocmai dăduse Kudașkin de ultima dată tinerei sale soții liqueur. Și fix la ora două ziua următoare o mașină a G.P.U.-ului l'a mutat într'un altfel de lăcaș.

Se 'ntâmplă! Snobismul te duce uneori și la mai mari necazuri.

In românește de

Sin Drumețiu.

DIN LIRICA NEGRILOR DIN AMERICA

Langston Hughes:

EU SUNT UN NEGRU

Eu sunt un negru:
Negru cum noaptea-i de neagră,
Negru ca adâncul pădurii în Africa mea.

Sclav am fost:
Din porunca lui Ceasar am spălat trepte, —
Eu am lustruit cismele lui Washington.

Am fost salahor:
Sub mâinile mele au crescut piramidele 'n 'nalt, —
Eu am cărat martar pentru palatul Woolworth.

Am fost cântăreț:
Departe din Africa până 'n Georgia
Mi-am purtat tristețea în cântec.
Eu am zămislit Ragtime.

Eu am fost jertfa:
Belgienii mi-au tăiat brațele 'n Congo, —
Azi mă linșează în Texas.

Eu sunt un negru:
Negru cum noaptea-i de neagră,
Negru ca adâncul pădurii în Africa mea.

FRICĂ

Noi plângem sub nalţii sgârienori
Cum strămoşii noştri au plâns
Sub sveltii palmieri.

Căci singuri suntem,
E noapte
Şi ni-e teamă.

RÂNDAŞUL

Trebue
Mereu,mereu
Da Domnule
Să spun
Da Domnule!
Da Domnule!
In fiecare zi
Urc pieptiş un munte 'ntreg
Din: Da Domnule!
Domn alb, bătrân, bogat,
Daţi-mi pantofii Vă rog
Să-i lustruesc.
Da Domnule!!

BOXEUR PROFESIONIST.

Numai proştii boxează.
De n'aş fi un asemenea prost
Nu aş fi boxeur.
Şase dolari pe zi
Puteam să fac
Şi jos în docuri.
Şi să strâng bani.
Numai proştii boxează

SCUIPĂTOARE DE ARAMĂ

Şterge scuipătoarele, boy.
Detroit,
Chicago,
Atlantic City,
Palm Beach.

Spală scuipătoarele.
Aburii cuhniei de hotel
Şi fumul hall-ului de hotel
Şi flegma scuipătoarelor de hotel:
Partea mea de viaţă.
Hei, boy!
Un nichel,
Doi nicheli,
Un dolar,
Doi dolari pe zi.
Hei, boy!
Un nichel,
Doi nicheli,
Un dolar,
Doi dolari,

Pantofi la copii,
Chiria la termen,
Sâmbăta gin,
Dumineca biserică,
Oh Doamne!
Şi copii şi biserici şi gin
Şi femei şi Sâmbete,
Toate de-avalma
Cu nicheli şi dolari
Şi: scuipători curate
Şi chiria la ţanc.
Hei, boy!
Domnului îi place un vas de aramă lucind.
Aramă frecată să strălucească,
Asemenea ţimbalei de dans a lui David,
Asemenea cupei de vin a lui Solomon.
Hei, boy!

O scuipătoare curată pe altarul Domnului,
O scuipătoare curată frecată strălucit —
Tot ceia ce pot oferi.

Vino'ncoaci boy!

LENOX AVENUE: MIEZ-DE-NOAPTE

Ritmul vieţii:
Jazz.
Iubito
Zeii ne surâd.

Inima rănită
De dragoste,
Inima trudită —
Sunete vibrând
In uruit de tramvaie,
In freamătul ploii.

Lenox Avenue,
Dulce.
Miez-de-noapte
Şi zeii ne surâd.

ŞI EU ...

Şi eu cânt America.
Eu sunt fratele mai brun,
Ei la bucătărie mă trimit
Să mănânc,
Când sunt oaspeţi la masă.
Dar eu râd,
Mănânc
Şi mă 'ntăresc.

Mâine
Am să m'aşez la masă
Când vor veni oaspeţi.
Nimeni n'a 'ndrăzni
Să-mi zică:
„Mâncă la bucătărie!"
Aşa.

Dealtfel:
Ei au să vadă ce frumos sunt
Şi le va fi ruşine.

Şi eu sunt America.

NEGRUL VORBEŞTE DE FLUVII

Lui W. E. B. Du Bois

Am cunoscut fluvii,
Fluvii vechi cât lumea şi mai vechi ca cele
ale sângelui uman în vinele umane.

Sufletul meu s'a făcut adânc, ca fluviile.

M'am scăldat în Eufrat, când zorile abia s'au
fost ivit,
Mi-am clădit coliba lângă Congo şi el
m'a legănat în somn,
Am ascultat Missisipi cântând, când a venit
Abe Lincoln la New-Orleans,
Şi am văzut creasta de spumă a fluviului
lucind în scăpătarea de aur a soarelui.

Fluvii, fluvii am cunoscut eu,
Fluvii vechi, mohorâte.

Sufletul meu s'a făcut adânc, ca fluviile.

Claude McKay:

DANSATOAREA DIN HARLEM

Târfe, vlăjgani o aplaudă frenetic
Când ea își unduește trupul nud,
Iar vocea ei e glas de flaut, venetic
Cânt, strein, din țara dela Sud.
Galeșă, domol, ea șerpuește'n joc,
Iar vălul nu-i ascunde nurii bruni,
Ca un palmier se 'ndoaie din mijloc,
In bătaia aprigei furtuni.
Ca fulgere negre-i sbor negrele plete,
Roșu curge vinul, bani cad pe jos,
Lacomi se uită vlăjgani beți și fete,
O sorb din ochi, o privesc languros.
Ea râde și râsul ne-o arată
Ce singură-i, absentă, depărtată.

Fenton Johnson:

OBOSIT

Sunt obosit de muncă. Sunt obosit să clădesc
Civilizația mereu pentru streini.

Nu vrei să ne-odihnim Lizzy Jane?
Vreau să mă duc la bodegă și să beau cât pot,
Cu litrul. Vreau să joc zaruri, apoi restul
Nopții vreau să-l dorm pe butoaie de țuică.

Dărâme-se odată toată șandramaua!
Hainele albilor să putrezească'n noroi.
Și biserica din Dealul Crucii să cadă
In abis.

Aruncă copiii noștri în apă Lizzy.
Civilizația asta ne-a dat prea mult nouă. Mai bine
Să moară ei, decât crescând să'nvețe că au
Pielea neagră.

Smulge stelele de pe cer. Stele
Hotărăsc destinul. Nouă ne-au hotărât soarta
Stelele.

Sunt obosit de toată civilizaţia asta.

Joseph S. Cotter jun.

FRATE ALB, CE AI SĂ SPUI ?

Vino frate ! Vino !

Să mergem în faţa Dumnezeului nostru.
Şi când vom sta 'naintea lui,
Eu am să grăesc :

Doamne, pe nimeni nu urăsc
Şi sunt urât.
Nu chinuesc,
Sunt chinuit.
Nu râvnesc ţara nimănui,
Alţii-o râvnesc pe-a mea.
Nu hulesc nici un neam,
Al meu e hulit.

Şi frate, tu ce ai să spui ?

Waring Cuney :

CHIP FĂRĂ REFLEX

Ea nu-şi cunoaşte
Frumuseţea,
Crede, că trupul ei brun
E lipsit de farmec.

Oh, de-ar putea dănțui
Goală sub palmieri
Și în fluviu
Și-ar zări reflexul,
Ea și-ar vedea frumusețea.

Dar aici
Nu sunt palmieri pe străzi
Și apa turbure nu oglindește.

Frank Horne:

TINEREȚĂ

Sunt o nebuloasă 'ncâlcită,

O flacără-vârtej,
Bezna nesfârșită eu o
fac jăratec.
Sunt veșnicul centru al forței
de gravitație —
In juru-mi rotesc astre cuminți.
Sunt vuetul de tunet al Soarelui
care răsare,
— Văpaia Zenitului —
Și fiorul ce sgudue
trupul femeei în brațele
iubitului —
Șezând la capăt sus
pe Pol,
Beat de lucire de
stele

Cânt osanale Pleiadelor
Joc football cu Luna —
Voi supraveţui Soarele
Şi Lună
Şi Stele

Jean Toomer:

PORTRET DIN GEORGIA

Părul: Cosiţe castanii, ca ştreangul de linşare împletite,
Ochii: Făclii;
Buzele: Cicatrice sau bubă roşie eruptă;
Respiraţia: Mireasma cea din urmă, dulce,-a trestiei de zahăr;
Iar trupul ei mlădios e alb ca cenuşa de
carne neagră, ce-a fost arsă.

CÂNTECUL COSAŞULUI.

Sunt cosaş, m'odihnesc în amurg, mi-am cosit tot grâul.
Dar e frig, şi obosit, nu pot să-l mai leg,
Şi mi-e foame.

Sparg în dinţi un grăunte. Dar nu-mi place.
Toată ziua am fost în holdă.
Acum mi-e uscat gâtul
Şi mi-e foame.

Ochii-mi sunt răniţi de praful holdelor,
Ca un orb mă'nţepenesc pe colnic,
Caut mirişti cu alţi cosaşi.

Ce bine-ar fi să vezi cu ochii orbi de praf,
Să vezi amnarul
Legat în fier al coasei!
Mi-e foame!

(Amurgul e o postată nespus de rea.
Ni-se tocesc coasele în el.) Gâtul
Mi-e uscat. Dacă strig . . . Un grăunte sdrobit . . .
Eoho!

Mi-e frică să strig. Dacă ei m'aud acum
Şi mă îmbie cu grăunţele lor: ovăz, orz, porumb. Eu
Am fost toată ziua în holdă. Mie n'are
Să-mi placă.
Mi-e frică să-mi trezesc foamea.

Arna Bontemps:

INCHIDE OCHII!

Treci cu ochii 'nchişi prin poarta de zăbrele
Spre Apus îndreaptă-ţi privirea —
Implântă-ţi securea,
Lasă să zacă aşchii şi surcele.
Lemnarul pe colnic odihneşte — acum.
Treci peste frunze pălite. Incă un sfârşit.
Uită sânul mamei ce te-a 'ncălzit,
Mâinile dragi şi ochii iubiţi —
Cu ochii 'nchişi la drum —
Şi fără să eziţi.

In româneşte de: **Ion Stoia-Udrea**

BANATUL SUB TURCI

de **Traian Biräescu**

3.

Plata se făcea la Sftul Gheorghe (ziua de „Hizr") și la Sftul Dumitru (ziua de „Chasin") in două rate. Multe comune pentru simplificarea încasărilor erau date în arendă sub acest raport și acestea o duceau mai greu, arendașul pentru a-și mări veniturile străduindu-se să încaseze cât mai mult, stabilind numărul exact al fumurilor.

Un neajuns al vieții economice sub regimul turcesc erau diferitele vămi, cari îngreuiau circulația valorilor. Se încasa vamă după marfa trecută în transit prin diferitele puncte. Aceasta se numea *„gőmrütz"*, iar *„badsiahal"* se numea taxa sau vama plătită după marfa destinată consumației. Aceasta se încasa după toate obiectele duse spre vânzare independent, dacă acelea s'au vândut sau ba. *„Uburul"* era numele taxei de export, circa 20—45 groșițe de cap de vită mare, după un butoi mare de vin 12 groșițe. După o oaie în transit se încasa 0'25—0'50 groșițe, după un cal destinat exportului 6—8 groșițe. Vameșii din diferite porturi și trecători ale Dunărei îngreuiau apoi comerțul, căci încasau vămi chiar dacă marfa era destinată consumului intern. Unde nu era pod se plătea vama vadului, după cum se plătea câte 25 groșițe vamă după fiecare prinsonier pe cari comandanții turci îi expediau pe contul lor propriu în interiorul imperiului.

Mai existau apoi, după cum am arătat, vămile sau taxele de bâlciuri, cari îngreuiau nespus de mult viața economică, bâlciul fiind, pentru epoca pe care o tratăm, singurul mijloc și ocazie pentru valorificarea diferitelor produse. De obicei se încasa una din treizeci părți din fiecare bucată dusă la târg, dar mai trebuia apoi plătit și comisarul târgului *„muhtesibul"*. Mai erau apoi, pentru cei ce duceau cereale la târg și nu le puteau vinde imediat, iar de dus îndărăt nu se îndurau, tot din causa altor taxe noi, taxele de *ras-mahzen ve kapan"*, adică arenda magazinelor și depositelor goale puse la dispoziția negustorilor de către comisarul și inspectorul târgului. Tot aceștia făceau afaceri și din inchirierea șatrelor. La târguri de țară se mai încasau taxele cântarelor, taxe despre cari am mai vorbit, numindu-se *„resm-kantar"* și „resm-kila". Afară de marfa obișnuită la târgurile din Banat se mai vindeau și robi prinși în incursiunile făcute de turci în nordul Ungariei și dincolo de Dunăre, pe care rudele nu se îndurau să-i rescumpere. Un bărbat tânăr, în putere, sau o femeie frumoasă se vindea cu mii de groșițe. Bărbații mai în etate cu 300—500 groșițe. Cam acesta era și prețul de rescumpărare a unui asemenea bărbat, preț care totdeauna era în raport cu acela de pe piață, bine înțeles dacă prisonierul

nu avea alte calităţi sau nu se trăgea dintr-o familie avută.

Morile plăteau *„fertaliul"* adică un sfert din vama încasată, vamă, care era la început din 9 părţi una, iar mai târziu din 10 una, ce era luată dela cei ce măcinau. In schimb morile de pe apă erau scutite de alte taxe sau impozite. Cel mult morarul cu familia sa plătea obişnuitul impozit de fum. Intre impozitele pe industrii şi comerţ amintim „semcane" adică darea după lumină, mai exact după crâşmele, unde arde lumină şi unde se desfăcea alcool. In schimb crâşmele turceşti, unde se desfăcea bragă, nu plăteau acest impozit, ci numai *„bozacane"* un impozit mult mai mic, plătit de altfel şi de către celelalte crâşme. *„Sarafie"* se numea impositul plătit de către zarafie, iar *„kinare"* acela încasat dela măcelari.

In ceiace priveşte taxele de moştenire, găsim un regim dublu, unul pentru raialele creştine şi altul pentru turci. Dreptul de moştenire la turci asupra imobilelor mai mari nu exista, acestea revenind sultanului în principiu, în realitate rămânând în posesia urmaşilor, cari pe urmă printr-un serviciu oarecare căştigau titlul de drept asupra lor. Evident tot numai pentru durata vieţii titularului. In ceiace priveşte mobilele şi alte obiecte, acestea reveniau moştenitorilor. Cum în Banat, afară de oraşul Timişoara, unde s'a desvoltat o viaţă turcească ca în ori şi care oraş turcesc, cei mai mulţi turci vieţuiau fără familia lor, dreptul de moştenire revenia, *„beit-ül-melüu-"*lui care, cu asistenţa cadiului dispunea vânzarea obiectelor rămase la licitaţie în favoarea fiscului, care apoi despăgubea pe moştenitori. Raialele creştine, crescute şi trăite în tradiţia de a se moşteni, trebuiau să răscumpere, după cum am arătat, destul de scump, această abatere dela dreptul comun de moştenire.

Taxele judiciare, adică acelea ce se încasau pentru citaţii şi judecăţi, se numeau *„ihzarie"*. Acelea ce se încasau din vinderea obiectelor aparţinând fiscului fie prin moştenire, după cum am arătat, fie marfă depositată dar nerescumpărată, etc. se numeau *„mahbein."*

Tot de atâtea ori, de câte ori turcii ridicau o nouă cetate sau întăritură, raialele din apropierea cetăţii erau supuse la un fel de imposit extraordinar, ce se impunea pe fumuri, numit *„kuburi akcse"*. Acest impozit se putea rescumpăra şi prin muncă cu braţele sau cu trăsură.

Cunoscând diferitele îndatoriri faţă de fisc, e interesant de ştiut, cari erau îndatoririle faţă de proprietar[24].) mai exact faţă de spăhie, care faţă de raiale era reprezentantul Sultanului, iar ca posesor al proprietăţii era locţiitorul padişahului, stăpân absolut al tuturor proprietăţilor. Din proprietatea deţinută din neam în neam de către ţăran, considerat la rândul său în principiu numai ca posesorul averii, ca arendaş, acesta plătea zeciuială spăhiei. Adică din toate produsele agronome, grâu, porumb, secară, ovăs, linte, fasole, bob, ovăs etc. dădea a zecea parte spăhiei. Aceiaşi zeciuială se dădea după cânepă, in şi seminţele acestora, furaje etc. cum şi după produsele grădinelor, viilor, din ulei, când acesta nu

a fost zeciuit în natură, după untură răscumpărată cu alte produse, etc. Dijma se încasa în Banat în genere în natură, dar mai târziu tot mai multe sate se învoiau cu proprietarul, ca să plătească în numărar prețul dijmei, care era apoi adunat de către chinez pe fumuri, fie în natură, fie în bani și predat proprietarului. In special comunele mai bine situate se străduiau să ajungă la această formă a dijmuitului a cărui cantitate și valoare era stabilită în comun acord cu proprietarul, pe mai mulți ani înainte. In felul acesta comunele scăpau de contactul direct cu turcii și mai ales cu oamenii acestora, cu dijmuitorii. Dijma în natură își avea și o altă parte păgubitoare. Spăhia își lua partea de producte, dijma, numai după produsele de cari avea nevoie, pentru rest pretindea să-i fie răscumpărat în bani. Această răscumpărare a dijmei se numea „*bedel asr*". Ea era păgubitoare pentru țăran, de aceia toate comunele mai bine situate se străduiau să ajungă la o înțelegere cu proprietarul, plătind o sumă globală pentru toate drepturile de dijmă ale acestuia. Și atunci când se înțelegeau asupra prețului de răscumpărare, fumurile erau datoare să dea un anumit număr de ouă, pui și unt curții spăhiei.

Din aceste realități s'au născut stări de fapt dintre cele mai interesante. Dacă prin răscumpărarea dijmei raialele se emancipau oarecum de sub jugul turcesc, mai ales când reușiau să obțină, tot prin răscumpărare, după cum am arătat, pe seama chinezului lor și atribuțiunile cadiului, de și sub stăpânire turcească, erau aproape liberi. Nu simțeau apăsarea turcească, în speță a spăhiei, dar în schimb nu se bucurau nici de protecția acestuia. Ori în condițiunile de atunci, când siguranța publică nu era amenințată numai de răufăcători, ci și de trupele de ocupație și de incursiuni, mai ales când acestea erau numai în trecerea prin Banat, această protecție a spăhiei era dintre cale mai prețioase.

In adevăr spăhiile, timarioții, nu țineau sub stăpânire numai locurile populate, ci și proprietățile mai mari, cari cu atât erau mai valoroase, aduceau un venit mai mare, cu cât puteau să fie muncite mai bine. Și aici ajungem cu explicațiile la punctul, unde interesele materiale ale spăhiilor se întâlneau și mergeau paralel cu acelea ale raialelor. O astfel de proprietate, primită ca donație dela Stambul, era cu atât mai valoroasă, cu cât era mai populată, condițiune atât de rară în Banatul ocupat de turci, bântuit de atâtea răsboaie. Și era mai prețioasă fiindcă numai în condițiunile arătate proprietatea putea fi muncită. Dacă după proprietățile țărănești spăhia lua zeciuială, apoi proprietățile mari erau date în parte totdeauna în condițiuni, cari depindeau de cererea și oferta brațelor de muncă. Astfel de unde la început spăhia lua $^1/_4$ din produse, pe măsură ce s'a rărit populația și deci s'au rărit cei ce s'ar fi angajat să ia „în parte" moșia, partea ce o lua spăhia a scăzut la $^1/_3$, iar mai târziu în unele locuri chiar $^1/_4$ din produsele agricole. Unde populația era rară detot spăhia se bucura că nu-i rămâne moșia ne-

muncită, dând chiar mai mult, numai să câştige ceva.

In asemenea condiţiuni evident, că interesul spăhiei era, ca să apere populaţia de pe spăilugul sau moşia sa şi o apăra chiar faţă de ai săi, căci altfel rămânea fără braţe de muncă, fiind silit să aducă muncitori chiar şi din Turcia, după cum au fost aduşi în Banat în mai multe părţi. Aceasta e causa şi originea coloniilor turceşti din Banat a căror urme le descoperim în comuna Tirnova şi câteva comune învecinate, (Tirnova, Visag, Furlug, Vermeş şi alta câteva comune învecinate), deşi cu toate obiceiurile turceşti ale acestor colonii, ca sistemul de a zidi casele, etc. cu toate numele turceşti, pe cari le descoperim încă şi azi în numele de familie ale unor ţărani din satele dintre Lugoj şi Reşiţa, nu credem, că aceşti colonişti să fi fost turci. Sau şi dacă au fost, atunci au fost în număr infim de mic faţă de populaţia ceialaltă şi în parte s'au asimilat încă înainte de plecarea din Banat a turcilor. Altfel nu e esplicabilă rămânerea lor aici. Dealtfel şi populaţia turcească, aşezată în Banat pe proprietăţi ţărăneşti, plătea aceiaşi zeciuială, ca şi cei autohtoni, find scutită în schimb, pentru serviciul militar prestat de alte imposite şi taxe către stat.

Rareori şi numai în cazuri extraordinare, dar şi atunci cu aprobarea beglerbeyului, spăhia lua o zeciuală mai mare decât $^1/_{10}$. Această sarcină extraordinară se numea *„Salarije"*, dar la ea nu recurgea nici când spăhia, fiindcă nu avea interesul să-şi instrăineze populaţia de pe moşie. Deşi în principiu raialele formau proprietatea absolută a sultanului şi prin donaţie a spăhiei, dacă un ţăran fugea depe moşia unui spăhie şi se aşeza pe aceia a altuia, acesta, mai ales dacă avea mai multă trecere pe lângă beglerbey, nu mai dădea indărăt pe cel fugit şi nici nu mai plătea vre-o despăgubire.

Zeciuală ce privea animalele domestice se lua numai după sporul acestora, adică după viţei, miei, mânji, etc. Această zeciuală era de obicei răscumpărată cu bani. Un miel era răscumparat cu 10-14 groşiţe. Dupa celelalte animale domestice, paseri, etc. nu se lua zeciuală, dar în anumite zile ale anului raialele dădeau cadouri proprietarului.

Mai era apoi banul miresei despre care am vorbit, de obicei 50 groşiţe, adică un galben, care era încasat de către spăhie dela fiecare pereche nou căsătorită. Departe de a avea caracterul de răscumpărare a dreptului arogat de către feudalii maghiari asupra mireselor iobagilor, acest impozit, mai exact taxă, era plătită pentru introducerea nouilor raiale în rândul supuşilor, situaţie, care pe lângă desavantajele proprii situaţiei de supus însemnau totuşi şi protectoratul spăhiei.

Mai erau taxele: *„bathava"*, adică amenzile încasate din conflictele de ordin penal dintre supuşi, numite şi *„djerimei"* sau *„djenaie"*. Aceste taxe, neputând fi urmărite, erau cedate după cum am arătat, pe o sumă globală, chinezului, care în schimb exercita atribuţiunile de judecător ale cadiului.

Se mai plătea imposit şi după stupi. După capetele mari de vită nu se lua dijmă, în schimb se plătea imposit. Câte 2 groşiţe de cap mare. După oi ½ groşiţă. Roiurile de albine, adică sporul stupiior era supus zeciuielei iar dijma aceasta se răscumpăra cu miere şi ceară.

Intr un timp era întrodus un fel de imposit şi după porci, dar numai pe un timp scurt. El era incasat nu ca un imposit după aceste animale, ci ca un fel de arendă după păşunele sau locurile unde porcii erau trimişi la jir. După peştele prins în râurile spăhiei raialele plăteau unul din zece. Meseriaşii, după plătirea unei patente către împărat, erau scutiţi de alte angarale. Evident, că plăteau şi atunci darea de cap, cum şi taxele despre cari am mai vorbit, dar încolo erau liberi. [24]

Deşi în principiu dreptul turcesc din această epocă nu cunoaşte moştenirea de imobile, totuşi proprietăţile ţărăneşti moştenindu-se fatal din tată în fiu, deşi numai cu titlul de posesie, pentru transcrierea acestei posesii se incasa anumită taxă, numită *„tapu"*' Nouii colonişti, în schimbul improprietăririi lor pe proprietăţi ţărăneşti plăteau o taxă anumită pentru noul fum, numită *„resmi-duhan"*. Zilerii şi în general cei ce nu deţineau proprietăţi ţărăneşti şi nu munceau pământul în contul lor propriu sau munceau în cont propriu foarte puţin pământ, neavând plugul şi inventarul agricol necesar, plăteau o taxă numită *„resmi-nebac."*

Din cele spuse până aci se vede clar, că românul bănăţean, în raporturile sale cu proprietarul, cu spăhia, în cele mai multe locuri a căutat şi a reuşit să scape de sub stăpânirea directă a acestuia, răscumpărând cu o sumă globală atât diferitele dijme, cât şi diferitele taxe impuse de sistemul fiscal turcesc. Astfel până şi în ceiace priveşte taxele de fum, comunele se învoiau cu proprietarul la o anumită sumă, totdeauna inferioară numărului real al fumurilor. In asemenea imprejurări rareori un fum plătea un galben. La aceasta se ajungea prin camuflarea numărului real al familiilor, prin concentrarea mai multor familii de acelaş neam în comunităţi familiare. Astfel la eşirea turcilor din Banat găsim câte 4—5 familii într'o comunitate familiară. Această comunitate familiară stăpânea atâta pământ, cât putea munci şi cât putea „ocupa", căci atâta timp, cât nu se atingea de pământul spăhiei, putea ocupa ori şi cât din fostele proprietăţii ţărăneşti, devenite libere prin rărirea populaţiei.

Deşi în principiu şi după concepţia dreptului de succesiune turcesc pământul revenia sultanului, în realitate şi de fapt, escepţionând proprietăţile ce formau spăiluguri, proprietar pe pământ a rămas românul, pe care ocupaţia turcească l-a găsit în stăpânirea diferitelor parcele. In loc de imposit direct către stat pentru proprietatea agricolă, românul plătea zeciuală după produsele sale[25]) impositul pe fum având un alt caracter. Şi unul şi altul în principiu se cuveniau statului, mai exact sultanului. In realitate şi în practică sultanul prin donaţiuni ceda diferiţilor timarioţi spahii şi dem-

nitari aceste venituri, ca o contravaloare a unor servicii prestate sau cari urmau să fie îndeplinite de aci înainte. Timarioţii erau toţi aceia cari în schimbul unor servicii primeau moşii sau alte drepturi aducătoare de venituri între 3000—19.999 groşiţe. Erau datori, după cum am arătat a face personal serviciu militar, ducând cu ei la oaste un anumit număr de oameni înarmaţi şi echipaţi. In consecinţă interesul sultanului era nu numai că aceste venite să se menţină, ci şi să crească mereu, căci pe măsură ce ele creşteau, creştea şi puterea armată pe care la un moment dat se putea conta. Tocmai în acest scop s'au luat, după cum am arătat, diferite măsuri contra fărâmiţării acestor moşii, divizări practicate de beglerbey pentru a putea face donaţiuni şi astfel a-şi mări autoritatea şi prestigiul. Evident, că venitul acestor moşii era în raport cu numărul populaţiei şi astfel dacă nu pentru altceva, ci din motive militare turcii aveau interesul ca să menţină populaţia autohtonă, să o protejeze, să-i promoveze înmulţirea. Cu cât era mai deasă populaţia, cu atât „*cassurile*" adică spăilugurile, moşiile, înglobând şi sate, erau mai rentabile. Şi cu cât un „*cas*" era mai rentabil, însemna mai mulţi oameni înarmaţi.

Satele încercau, la rândul lor, şi posibilităţile erau date după cum am arătat-o, să se emancipeze de sub stăpânirea directă, turcească, plătind pe lângă răscumpărarea dijmei şi pentru impositul pe cap de familie o sumă globală. Numărul fumurilor existente era totdeauna inferior sumei globale plătite, iar prin sistemul comunităţilor familiare s'a ajuns, ca sub un fum să locuiască mai multe familii. Proprietarii spăhiei aveau încă interesul să-şi încaseze dijma într'o sumă globală sigură, decât cota parte de $^{1}/_{10}$ condiţionată de mersul timpului, cantitatea şi calitatea recoltei. Evident, că această sumă era, în anii buni, inferioară valoarei recoltei ce i-ar fi revenit ca dijmă, în schimb în anii răi paguba era suferită numai de către producător şi proprietarul era sigur de o anumită sumă fără a mai avea bătaie de cap cu adunarea, înmagasinarea, păstrarea şi vinderea recoltei. Impositul pe cap de familie, pe fum sau poartă de drept ar fi revenit fiscului, care la început il arenda, mai totdeauna spăhiei proprietar, mai târziu şi acest venit al fiscului era donat, pentru contraservicii, după cum am arătat, proprietarului spăhie, căruia mărindu-i-se considerabil veniturile i-se măreau şi obligaţiunile de ordin militar.

Asupra caracterului amenzilor şi taxelor judiciare nu mai stăruim. Cele dintâi erau cedate, am putea spune arendate, chinezului, cele din urmă nu se puteau încasa dela raiale, acestea ferindu-se să recurgă la justiţia turcească. Cadiul era departe şi în chestiunile de ordin civil numai el avea dreptul să judece, de aceia raialele se adresau chinezului. Delictele mai mici, de ordin penal, dintre supuşi, cădeau în jurisdicţiunea spăhiei, proprietarului, care după cum am arătat le ceda chinezului, după cum tot acestuia erau cedate acelea mai grave, cu caracter penal.

Din cele expuse până aci resultă, că chinezul în urma unui

concurs de împrejurări avea o situaţie specială sub regimul turcesc din Banat, situaţie datorată în parte şi tradiţiei, chinezul ţinând locul în sate şi reprezentantului stăpânirei în vechile chinezate sau districte valahe. Fiind organul de legătură deoparte între autorităţile civile turceşti şi sat, de altă parte între proprietar şi supuşi, autoritatea acestuia a crescut în măsura, în care au crescut atribuţiunile sale. Atribuţiunile chinezului în schimb erau cu atât mai numeroase, cu cât mai multe dintre servituţiile raialelor către proprietar şi atribuţiunile cadiului faţă de raiale erau răscumpărate în bani. Chinezul de fapt era recunoscut de către autorităţile turceşti nu însă ca şeful vreunei autorităţi comunale oarecare, ci numai ca reprezentant şi delegat al comunităţii săteşti. Conform ideologiei turceşti singurul stăpân absolut al raialelor era Sultanul şi prin donaţie spăhia, care îndeplinia şi funcţia administrativă de reprezentant al spăilugului prin raportul său faţă de imperiul turcesc, prin poziţia sa de intrepus între fisc şi raiale.

Cum însă atât fiscul, cât şi proprietarul spăhie, ba şi cadiul, arendându-şi drepturile, le ceda chinezului pe o sumă anumită şi cum acesta personal şi prin averea sa, de mai multe ori şi a rudelor sale, garanta încasarea şi plata acestei arenzi, în comunele unde aceste drepturi erau răscumpărate de chinez acesta prin atribuţiunile şi autoritatea sa înlocuia de fapt stăpânirea turcească. Având obligaţiuni de ordin material ca cele arătate, de sigur, că el trebuia să fie şi cel mai bogat, se prezinte suficente garanţii şi faţă de spăhie. Cunoscând firea omenească, evident, că mulţi dintre ei, având concursul spăhiei, au devenit adevăriţi şatrapi ai comunei lor şi pentru a obţine în acest scop concursul nelimitat şi necondiţionat al spahiilor, de sigur că au trebuit să fie şi unelte oarbe în mâinele acestora. Nu am putut constata din defterele consultate, dacă chinezul a fost ales de comună sau ba. Având însă în vedere caracterul lui de delegat al comunei, cum şi obiceiurile patriarhale ale timpului, probabil că el a fost desemnat de către bătrânii comunei, de sigur la indicaţiile şi consensul spăhiei.

Tot din defterele ce ne stau la dispoziţie şi mai ales din decretul dat de Sublima Poartă înainte de evacuarea Banatului de către turci, decret asupra căruia vom mai reveni şi care prefăcea într-o situaţie de drept situaţia de fapt, recunoscând nu numai dreptul de moştenire din tată în fiu a ţăranului bănăţean, a raialei de aici asupra pământului ce-l deţinea în posesie, ci şi dreptul acestuia de a-l vinde sau schimba, vedem conturându-se cari erau proprietăţile ţărăneşti şi care erau acelea ale spăhiei. Din produsele proprietăţii sale ţăranul dădea, după cum am arătat, $^1/_{10}$ parte, dar din acelea ale spăhiei, din „Überlandurile" de mai târziu, din „ibrilonturile" cum le ziceau bănăţeni, cum şi din celelalte moşii mari, foste înainte de ocupaţie ale nobililor, dădea atâta, cu cât se învoiau. („Überland"-urile s'au format după izgonirea turcilor din pământurile litigioase, despre cari nu se ştia dacă sunt ţărăneşti sau ba. In cursul ocupaţiei turceşti, mai ales în ultimele decenii din

motivele arătate acolo, unde vorbim de împroprietărirea țăranului, multe din moșiile spăhiilor au fost cotropite de țărani.) Invoiala era pentru țăran cu atât mai favorabilă, cu cât erau mai puține brațele, cari să se ofere să-i facă concurență. Am văzut, că ținând seama de situația găsită aici și de concepțiile raialelor asupra proprietății și a dreptului de moștenire, raialele erau la aparență într-o situație mai favorabilă decât turcii propriu ziși, căci aceștia murind, când erau în serviciul statului, îi moștenia statul, vânzându-se la licitație toate obiectele rămase în urma lor. Vedem în fiecare act încheiat cu prilejul unor asemenea licitații de către cadiu, că după ce s'au desocotit diferitele cheltuieli, restul era vărsat fiscului, în vreme ce când asemenea obiecte erau ale unui creștin, în actul de vânzare e menționat faptul, că restul a fost dat moștenitorilor. Aceasta însă numai în ceiace privește pe funcționarii turci sau musulmani de aceia, cari nu aveau aici moștenitori. Intreținerea moștenitorilor funcționarilor turci, întrucât aceștia erau minori, cădea în sarcina fiscului. Familiile acestora câștigând dreptul la asistența fiscului, acesta din urmă găsia de natural să pună mâna, când mai găsea pe ce, pe averea rămasă în urma celui defunct. Cum cei mai mulți turci așezați prin orașe ca meseriași, negustori, etc. erau în acelaș timp și veterani, aveau deci dreptul, ca pensionari, la asistența statului și fiscului, în caz de deces și moștenirea acestora cădea sub regimul arătat.

Cu totul sub alt regim trăiau turcii agricultori imigrați aici, cari erau țărani liberi, plătind proprietarului turc zeciuiala ca și raialele, dar ca unii cari erau obligați și la serviciu militar, erau scutiți de celelalte angarale și îndatoriri către stat. Ba de cele mai multe ori erau scutiți și de această zeciuială când ca soldați se distingeau. Cum raialele creștine nu erau obligați la nici un serviciu militar, cum însă totuși unii dintre ei se angajau de bună voie în armata turcească, familiile acestora se bucurau de aceleași favoruri ca și populația turcească, afară de scutirea de zeciuială. Afară de ținutul Târnovei și Furlugului mai găsim urmele unei populații turcești la Lighet (Pădurenii de azi), la Jebel și jur, care s'a amestecat în masa populației autohtone asimilându-se complect.

Situația aici arătată a durat până în anul 1695, când Sublima Poartă pune pe picior de egalitate pe țăranul român din Banat cu acela turc, recunoscând printr-o iradeie imperială dreptul de proprietate a celui dintâi și dreptul de a moșteni, din tată în fiu, pământul țărănesc, adică lotul muncit până aci în schimbul zeciuielii. Această primă împroprietărire în Banat într-o epocă, când în Ungaria și în apus înflorea feudalismul, iar în Ungaria iobăgia era aplicată cu sălbăticia cunoscută, a revoluționat producția și cultura agricolă din Banat. Dar a revoluționat mai ales ținuturile învecinate Banatului, unde știrea, că în Banat țăranul a ajuns bun stăpân pe pământul lui a produs o fierbere de nedescris în spiritele clasei de jos. Scopul urmărit de către turci a fost pe deplin atins, demostrând maselor impilate, că sub stăpânirea păgânilor e

cu mult mai bine, decât sub aceia a creştinilor.[26]) Asupra scopurilor politice urmărite ne-am extins mai pe larg în altă parte a lucrării de faţă. Improprietărirea aceasta a adus într-un singur an peste 9000 familii imigranţi în Banat, în majoritate români, slăbind considerabil cordonul militar de pe Tisa şi Mureş, de unde au fugit multe familii sub ocrotirea Sultanului.

Dar afară de scopurile politice urmărite de Sublima Poartă, era urmărit şi un scop şi obiectiv economic. Atragerea de populaţie proaspătă în Banat era reclamată de situaţia demografică de atunci a acestui colţ de ţară.

In adevăr în cursul domniei de un veac şi jumătate a turcilor în Banatul prefăcut de multe ori tabără turcească, populaţia de aici a dat îndărăt ca număr. Pe lângă faptul, că condiţiunile sociale şi economice nesigure nu promovau înmulţirea populaţiei şi armatele turceşti pompau mereu elemente autochtone de aici. Vitejia strănepoţilor foştilor legionari se cerea cheltuită şi ea găsia teren de manifestare atât în armatele străine, austriece, cât mai ales în acelea turceşti, căci asigurau pe seama familiei celui ce se angaja, pe lângă scutirea de multe sarcini şi un trai mult mai omenesc decât acela de care se bucurau fraţii săi din Ardeal.

Soldaţii bănăţeni colindau, alături de turci, toată pusta ungară, ba până şi părţile nordice, încadraţi evident în unităţi separate, având cel mult un comandant turc, restul fiind români, sârbi şi alte naţii. Astfel în anul 1588 găsim în garnizoana Dregel o întreagă companie recrutată aproape exclusiv dintre români sub comanda unui agă, plătit cu 11 groşiţe soldă şi a unui căpitan, Hasan Mohamed, care cu tot numele său turcesc, poate să fie de altă naţionalitate mai ales dacă ţinem seamă, că i s'a dat ca superior un agă, lucru pe care turcii, când aga nu era el singur comandant, nu-l făceau decât pentru a exterioriza caracterul turcesc al armatei. Iată de altfel, reproduse de pe lista de soldă, numele acestor soldaţi drept document privind caracterul etnic al trupei: Radu D., Petru Iovan dar poate şi Ioan, Radu Stoian, Kurem Mustafa, Vuc Radoşan, C. Stoian, Huseim Abdullach, Mohamed Huseim, Radu Radivoi, Ilie Ocşan Marcu Isbuncu, Damian Vuc, Ioan Vuc, Hasan Huseim, Iovan J., Mustafa D, Bobocu A., Pavel Petru, Ibrahim Timurchan, Ilie Petru, Ilie Radu, Abdi Ali, Gh. Radoşan, Bal Martin, (probabil maghiar dacă nu-i Belu). Gligorie Stoian. Stancu Radacu, Dragu Lazar, Iovan Bernaci, D. Giura, Husein Divane, Ilie Radovan, Mohamed Abdulach, Iovan Radu, Ioan Bargu, Huseim Ahmed, Pavel Radoşan, Nicolae Marcu, Bălan Radivoi, Toma Marcu, Vuit Adonicu, D. Osman, Demian Iovan, Raiacu Cato, Ali Huseim, Iova Dragu, M. Iovan, Boro Hizac, Nicola Stancu, Ibrahim Abdulach, Toma Radovici, Nicu Rădoi, Ioan Vuia, Iovan I. Abdulach, Nicolae Dimitrie, Iovan Radoşan D. Veli, Nicolae Radcu, Vuc Viraş, alt Nicolae Radoşan, Nicolae Mihail, Mustafa Mohamed, Miloş Văcmanu, Vuc Radivoi, în total 65 oameni. E de remarcat, că de şi sunt intre ei şi de aceia cu nume turceşti,

observaţiile făcute în dreptul fiecăruia pe defterul de soldă după care reproducem numele, dovedesc, că sunt creştini, numele fiind luate de împrumut.

Dar găsim nume româneşti pe listele de plată a trupelor turceşti de ocupaţie din toate garnizoanele Ungariei închinată Semilunei demonstrând, că românii aflători sub stăpânirea osmanliilor au dat în toate timpurile un contigent important de soldaţi turci. Desigur, că o bună parte dintre aceştia sunt bănăţeni.

Astfel în anul 1545 găsim la Seghedin o companie de martaloţi, care pare să fie jumătate românească. Compania e comandată de un agă ajutat de următorii gradaţi: Iovan Berenic, Marcu Giura, Iovan Olădear, Giura Berenicu, O. Giura, A. Dimitrie şi Isacu Petru, iar în anul 1551 o altă companie din acelaş oraş, comandată de Mohamed Mustafa printre alte nume româneşti a trupei are pe următorii gradaţi; Radu Radivoi, Brancu Iovan sau Covan, Dimitrie Bocu, Giurcu Berenic, Stoian Berenic, Mihail Iovan, Radu Stancu, Radivoi Lovin, Pavel Mali, Gligorie Stoian şi Marcu Petri. In anul 1545 găsim în şanţurile dela Döbrököz, dincolo de Dunăre, aproape de Cincibiserici o companie mixtă având gradaţi cu numele de Dragu Radovan, Gorici Radu, Anucu Petru, etc.

Cercetând listele de plată ale tuturor garnizoanelor remarcăm numele de Berenic, care obvine foarte des acolo, unde sunt trupe mixte ca structură etnică. De asemenea şi numele Vuc, uneori în varianţa de Vucu. Cel din urmă e un nume comun atât la noi, cât şi la sârbi. In ceiace priveşte numele de Belenic, îl avem încă azi ca nume de familie la ţăranii români bănăţeni, deşi istoricii maghiari afirmă că ar fi un nume de botez maghiar. Ca dovadă aduc numele lui Belenic scris Belynyk şi Belenihg, care alături de Filip Magnus şi Bogyoszló apar ca primii reprezentanţi ai vestitei familii Cenad, care a dat şi pe archiepiscopul cu acelaşi nume dela Strigoniu. Ba istoricul K. Szabó interpretând unele diplome de donaţiuni de pe timpul domniei familiei Anjou afirmă, că acest Belenic ar fi identic cu numele de Belényes. Cum însă în această familie găsim pe comitele Eremie († 1256) Doncuş 1256, Micu 1256—1285, iar cu trei veacuri mai târziu pe Frusina măritată prima dată după Vasilie Zolyomi, iar în urmă după Pavel Artand, sau pe fratele acestei Frusine, pe Nicolae care se căsătoreşte cu văduva lui Losonczy, ultimul apărător al Timişoarei, o altă Frusină, avem îndoielile noastre asupra caracterului etnic al familiei Cenad. Frusina, Eremie şi Micu nici când nu au fost nume ungureşti.

Independent de acest fapt, incontestabil că prin situaţia privilegiată, pe care o asigura pe seama familiei sale rămase acasă cel care se înrola în armata turcească renunţa de fapt a mai face parte din marea familie a neamului, disparând în nenumăratele ciocniri şi răsboaie şi încetând de a mai forma o familie, a mai perpetua spiţa sa. Aceste pierderi continue de sânge au dus apoi la depo-

pularea Banatului astfel, încât prin iradeia imperială, prin care se recunoaştea dreptul de proprietate şi de moştenire al ţăranului bănăţean, s'a urmărit şi atragerea aici a unei populaţii proaspete.

Dacă până la această iradeie dreptul de moştenire a raialelor depindea de bunăvoinţa begului şi paşei, apoi atât sultanul, cât şi paşa onorau după cuviinţă serviciile extraordinare, de multe ori fără a se mai cerceta, dacă cel ce a binemeritat e creştin sau nu. De aceste donaţii sau bucurat în special maghiarii.

Dintre români nu găsim decât un singur timariot. Iată extrasul după un asemenea defter.

Timarul lui Radu Berenic, chinezul valachilor ce locuiesc în sandjacul Koppan :

Moşia Opar, care ţine de satul Karád, cu un venit de 1000 groşiţe şi moşia Kjbar, care ţine tot de satul Karád, cu un venit de 1000 groşiţe, în total 2000 groşiţe.

Timarul lui Obrad, fiul chinezului vlach Radu : Pusta Har ce ţine de satul Karád cu un venit de 1000 groşiţe şi pusta Ceaslo din acelaş district cu un venit de 1000 groşiţe în total 2000 groşiţe.

Din aceste două timare se vede nu numai felul, cum erau eludate dispoziţiunile ce nu permiteau fărimiţarea moşiilor în părţi mai mici de 3000 groşiţe, ci şi cum se făceau donaţiunile de peste 3000 groşiţe fără ca cel ce a primit donaţiunea să fie obligat la servicii militare. In adevăr satul Karád din sandjacul Koppan nu e într'un ţinut românesc. Acolo avea însă paşa o moşie întinsă, care nu putea fi muncită din lipsă de braţe. Asigurând anumite privilegii ţăranilor şi venituri apreciabile conducătorului lor, chinezului Radu Berenic, acesta s'a angajat a munci moşia paşei cu oamenii săi, cari s'au mutat acolo. Cum însă paşa (e vorba de paşa din Buda) nu putea să facă donaţiuni de moşii cu venite mai mari de 3000 groşiţe fără a-l obliga pe cel ce a primit donaţiunea să facă şi serviciul militar şi cum avea tot interesul, ca acesta să nu se depărteze de moşie, fiind acolo delegatul paşei, paşa a făcut donaţia de 2000-2000 groşiţe venite pe numele tatălui şi fiului acestui chinez.[27])

Cu totul pentru alte servicii, fapte de arme întotdeauna, primeau turcii donaţii.

Iată conţinutul timarului, sau defterului de donaţie al lui Ali bin Huseim din anul 1587.

„Moşia Belte 3500 gr. Bise 1500 gr. Pálfalu 1000 gr. complectat cu încă 1000 gr. la 7000 groşiţe. Toate în ţinutul Szigetvár, Numitul Ali s'a făcut demn de donaţie, fiindcă a atacat şi a luat la goană pe ghiaurii, cari voiau să jefuiască târgul dela Calamancea şi mai ales, că *a luat parte şi la luptele în contra blăstămatului de voevod Mihai, care a năvălit asupra ţării.*"

Ţinând seamă de data istorică, probabil că e vorba de o năvală, peste Dunăre, a lui Mihai Viteazul.

Din cele expuse până aci se desprinde destul de clar situaţia economică şi socială a Banatului sub turci.

Nu am fi complecţi, dacă nu am căuta să aflăm din documentele ce ne stau la dispoziţie, care era situaţia culturală a acestui colţ de ţară. Mai exact religioasă.

Dacă defterele ce ne stau la dispoziţie conţin date complecte în ceiace priveşte biserica turcească, apoi ele sunt mute în ceiace priveşte cea ortodoxă. Un singur defter aminteşte, că s'a încasat (1590) pentru repararea bisericei ghiaurilor din suburbia Lipovei 400 groşiţe. Cum nu fiscul făcea asemenea reparaţii, probabil că e vorba de o taxă de toleranţă. Serviciul religios era făcut de altfel de călugări, cari se strecurau din Balcani şi din ţările româneşti, după cum reiesă din descrierea de călătorie a învăţatului turc Ibrahim Mustafa. In schimb credincioşii ortodoxi erau răspândiţi pe întreg teritorul ocupat de turci, ba aceştia formulau, prin ierarchii lor anumite drepturi şi asupra altor creştini. Cum însă biserica catolică nu numai stătea de veghe, dar se străduia şi atunci ca întotdeuna să câştige prozeliţi, se ciocnia cu aceasta, care şi sub turci avea anumite drepturi căştigate şi confirmate.[28]) Intre altele liberul cult şi dreptul de a repara, cu ştirea autorităţilor turceşti, bisericile şi clădirile preoţilor şi ale călugărilor.

In schimb biserica turcească era organizată şi sub ocrotirea Statului.

Din defterul de soldă al anului 1624 privind pe slujitorii bisericei vedem, că turcii aveau în vilaietul Timişoarei la această dată patru geamii, mai multe moşcheie cu un total de 46 slujitori dintre cari 5 imani primi (khalfa) şi 2 imani şefi, (khalfa-catib) cei din urmă probabil la Timişoara, căci ei celebrau, după cum am amintit, numai Vinerea, spunând rugăciunile pentru Sultan, şi numai în geamii mai mari, cari nu existau decât la reşedinţa paşei.

In acelaş an găsim la Timişoara trei şcoale turceşti de diferite grade. „*Mectebelul*" adică dascălul de şcoală primară (Mecteb) Ali, cu ajutorul sâu „*engamchan*" primeau la zi 17 groşiţe. Profesorul Muhjiedin, care era „*chalfa-medres*", adică dascăl mai înalt, avea o plată de 20 groşiţe la zi, iar profesorul Abdelbachi, care era „*iklas-serifchan*" adică profesor theolog, care învăţa numai Coranul, 15 groşiţe. Ajutorul acestuia profesorul Hasan, care nu era decât „*calfa iklaschan*" cu 12 groşiţe. Mai erau încă alţi 6 profesori de Coran plătiţi tot de visterie, iar divanul paşei din Timişoara, pe lângă alţi 12 funcţionari mai avea şi cinci ciauşi plătiţi cu câte 30—30 groşiţe pe zi.

Dacă venitele acestor oameni ai cărţii erau atât de modeste, să vedem ce venite aveau şefii puterii armate şi reprezentanţii diferitelor sandjacuri. Avem în faţa noastră defterul, care fixează veniturile diferiţilor bey pentru anul 1619. Conform acestui defter Beiul sandjacului Lipovei avea un venit anual de 210.000 groşiţe, Beiul sandjacului Cenadului 207.000 groşiţe, Beiul sandja-

cului Giulei 298.000 groşiţe, Beiul sandjacului Moldovei 260.000 groşiţe, Beiul sandjacului Ineului 164.000 groşiţe, Chazine-defterdarul 110.000 gr., Defter-kiaia 64.000 gr., Timar-defterdarul 60.000 gr., Primul iman din Timişoara 7.200 gr., Alt prim iman din Timişoara 7.200 groşiţe.

Trei muezini câte 5440, 4700, 4500 gr. alţi doi muezini câte 2240 şi 1920 gr. Intendentul bisericilor turceşti din Timişoara (a celor două geamii) 1570, celalalt personal bisericesc ca servitori, aprinzători de luminări, etc. cu câte 1200—480 groşiţe, cei din urmă primind şi alte daruri.

Mai important pentru problema atacată de noi este structura etnică a Banatului dela aceia epocă.

Deşi romaninatatea ţinutului muntos al Banatului, acela al cnezatelor valache, nu-o contestă nimeni, în schimb unii istorici maghiari pretind, că la câmpie ei erau acasă la ei, că câmpia era maghiară. In sprijinul acestei afirmaţii ei se referă la registrul zecimilor papale mai vechi, uitând însă să spună adevărul intreg şi anume, că şi schizmaticii, cum eram noi consideraţi, plăteam aceste zeciuieli, pentru a fi lăsaţi în pace, pentru a fi toleraţi şi a fi scutiţi de persecuţiile religioase. In logica lor simplistă aceşti istorici afirmă, că acolo, unde s'a plătit zeciuală, exista o parochie catolică şi deci noi fiind schizmatici, acolo unde era parochie catolică nu puteau fi decât numai maghiari, alţi catolici neexistând. Plecând dela premisa greşită a identificării plăţii zeciuielii papale cu existenţa unei parochii catolice aceşti istorici trag o încheiere cu totul eronată. Doar există nenumărate decrete de privilegii date pe seama valachilor din Banat, dar nu de pe teritorul cnezatelor, unele din nemijlocita apropiere a epocei dezastrului dela Mohács, unde aceştia sunt scutiţi de aceste zeciueli. Era deci un privilegiu scutirea, lucrul normal fiind ca schizmaticii, să plătească pentru a fi lăsaţi de biserica apuseană şi reprezentanţii acesteia să se roage la Dzeu după datinele şi ritul lor.

Acestea ştiute să vedem, care era situaţia etnografică a Banatului la începutul domniei turceşti.

Avem în faţa noastră defterul asupra impositului pe cap al ghiaurilor din Sandjacurile Cenad şi Arad, editat în anul 965 (1557, 23 Oct.—1558, 12 Oct.) pentru sandjacurile Cenadului şi Aradului ce au ţinut mai târziu tot de paşalicul Timişoarei. Reproducem nominal pe capii de familie din comunele acestor sandjacuri pentru a se vedea după numele lor de ce neam au fost.

Oraşul Cenad: *Pavel Cevaş*, Bikaş Coloman, *Suci Ion*, Fogaş Imre, *Martin Caşu*, *Mihai Santol*, Francisc Toth, *Dimitrie Lucaci*, *Gligorie Marta*, *Mihai Tar*, alt Francisc Tot, *Mihai Cenad*, *Blaj Jude Mihai Fodor*, *Ambruş Maroş*, Stefan Fösüs, Lörintz Ianos, Ladislau Tot, *Nicolae Monariu*, *Blaj Dacu*, Gligorie Kis, *Ion Sebeşan*. Mihai Varga, Gheorghe Kocsis, *Matei Călaz*, Gligorie H., *Andrei Sitaş*, Balint Tur, Matei Tot, *Iacob Vameş*, Carol

Iacob, *Blaj Galu.* Martin Varga, Ion Kis, Gligorie Tot, Mihai Nagy, *Gligorie Giorgeş,* Lucaci Nemeş, *Ioan Sion,* Gligorie Kovács, *Andrei Păciu.* 45 case din cari 5 noui.

Satul Herteg: *Milutca Laţcu, Iovan Balint, Berta Vuc, Sasu Nicola, Giura Nildaci, Dtrie Locic, Dtrie Radonic, Iovan Radonic, Nicşa Bărcălaz, Giugea Vana, Andrică Crohaz, Demne Harnic, Stoian Checsic, Petru Cosovic.* 14 case din care 2 noui.

Peteu: *Gaspar Roja, Balint Roja, Ţar Tomas, Demenei Ambruş, Laurenţiu Catu, Dtrie Demenei, Toma Tormaş, Ambruş Roja, Micu Ioan, Mihai Tormaş şi Francisc Turma,* Benedict Piros, *Gligorie Ardelean.* 13 case din care 1 nouă.

Szentegyház: Nagy Vincze, Nagy András, Disznod Antal, *Damian Dubrosin, Laurenţiu Suvac, Ambrus Roja,* S. . . . Gligorie, S. . . . Ion, *Petru Ococi, Francisc Sechiu,* Magyar Ianos, Kocsis Iános, Csatai Albert, *Lucaci Căpuş.* 14 case.

Chichinez 10 case (locuitorii au fugit).

Chriştiur 10 case (locuitorii au fugit).

Giala-mare: *Ion L.,* Fekete Benedek, *Balint Cur,* Kilas Kálmán, *Ioan Pacă,* Fekete Kálmán, Kocsis Mate, Huszar Ambrus, Toldi Ferencz, Petru Petac. 10 case.

Beba: *Gligorie, Cenad, Ioan Ecean,* Farkas Jakab, *Sebastian Pască sau Pascu, B. Ciandu, V. Gligorie, Demian Giuraş,* Uzsoras Istvan, Kis Lukacs, *Andrei Vaiu, Petru Borbaşu,* Uzsoras Ferencz, *Tămaş Ciatu, Blaj Ciatu,* Patkos Imre. 15 case.

Setin: *Râna Rădman, Ácioten Aciaric, Belic Boală, Stancu Beniş, Ioan Stancu, Ioan Sârcea, Stoian Lanic, Petre Baucă, Vasilie Rancu, Ioan Voianic, Luca* Gormar, *Iacob Vregic, Petoc* Bieşa, *Petru Dornic, Toma Milic, Nicu* Pavel, *Radici Milic, Nicola Corin, Stoian Lucaci, Dtrie Stagă Dtrie Drăganic.* 21 case dintre cari 1 nouă.

Giala mică: *A. Matei, Ioan Toma,* Szabo Laszlo, *A. Stefan, Gorşa Toma,* Taligas Balint, *Cizu B., Petru Domboi,* Sajtos Ferencz, *Ioan Genu, Ioan Bărcaş, Baltazarie Bărcaş, Mihai Dragu, Mihai Bărcaş, Gligorie Câneu, Martin Bărcas.* 16 case dintre cari 1 nouă.

Torvaş: *Petru Benea,* Csontos Mihaly, Csontos Ferencz, *Gregorie Sabău,* Pavel Boros, *Blaj* Boros, *Mihai Gaspar,* Irto Benedek, Kovacs Mate, *Gheorghe Irta, Pavel* Besnea, Vértesi Balázs, *Ion Damocu, Dionisie* Boros, *Matei Cândea, Gligorie* Bratcu, *Gheorghe* Boriz, *Antonie Vida,* Martin Veres, Szabó Tamas, Fekete Pal. 21 case dintre cari 1 nouă.

Oroszlános: Despre comuna aceasta scriu şi istoricii maghiari, aducându-o drept argument, că dacă aceasta a fost maghiară, atunci şi restul comunelor au fost maghiare. Se vedem ce fel de maghiari au locuit aici: *F. Bacu, Mihai Bacu, Mihai* Buzean, Gheorghe Dobos, *Coiatu Toma,* Fogas Orban, *Petru Măcin,* Matei Ambrus, Tot Lörincz, B. *Măta, Petru Mac,* Nemes Benedict, *G. Tomaş, D. Tomaş,* J. M., Matei Ambrus, Nagy Balint, Nagy Lukács, Csovárgo Imre, Lörincz Ambrus, Csoma Kelemen, Vincze Imre, Nagy Mihály, *C. Cată,* Matei Boros, Csóvargo Istvan, *Ctin Segin,*

Marica Stoicu, Blaj Dobos, Orban László, *Andrei Iacob*, Nagy Antal, *Stefan Ococi*, Csikos Benedek, Szép István, Szőke Benedek, Nagy Lőrincz, Szentős Benedek, *Gligoriu Vatu*, *Silea H.*, Borodi Antal, Tot Gergely, *Petru Geberea*, *Petru Lucaci*, *Ioan Cosu*. Total 45 case dintre cari 17 româneşti.

Răbai (Rabé): *Balint Petru*, Kis János, *A. Bărcas*, Csomor Benedek, Nagy T., *Simion Matei*, Nemes Lőrincz, Farkas Ferencz, Nagy István, Dezső Agoston, Farkas Pál, Szabó Fabian, Vörös Ferencz, *Fabian Săitolu*, *Pavel Tomoc*, *Ioan Chizdian*, *Ioan Coasă*, Katona Tamas, Vas Ambrus, *Petru Coasă*, *Gligorie Săitolu*, *Ioan Beloan*, Szanto Fr., Szabó B., *Blaj Cigărean*, Karikas Ambrus. 27 case dintre cari una nouă.

Sanad: *Toma Nicola*, *Marcu Nicola*. 2 case.

St. Nicolau: : româno-sârb cu 10 case dintre cari 2 noui; Meg.. : româno-sârb cu *17* case dintre cari 1 nouă; Canija: magh.-sârb-român cu 85 case dintre cari 35 noui; Botor: magh.-sârb-rom. 18 case dintre cari 4 noui; Saravola: magh.-sârb-român 33 case dintre cari 3 noui; Comloş: magh.-sârb-rom. 3 case; Alt Comloş: magh.-rom.-sârb 9 case: Teremia: magh.-sârb-rom. 23 case dintre cari 1 nouă; Alt St. Nicolau: magh.-sârb-rom. 30 case dintre cari 1 nouă; Banbristur: magh.-sârb-rom. 10 case; Pade: român-sârb cu 40 case; Ladan: rom.-sârb 14 case dintre cari 1 nouă; Homocrin (Mocrinul de azi): rom.-sârb 30 case; Egres (Igrisul de azi): rom.-sârb 4 case; Dedemszeg: magh.-rom.-sârb 14 case; Deszka: magh.-rom.-sârb cu 20 case dintre cari 2 noui; Szombor; magh.-rom.-sârb 8 case: Fecskés: magh.-rom.-sârb 35 case dintre cari 1 nouă; Cioka: magh.-rom.-sârb 13 case; Velika St. Peter: rom.-sârb. 17 case; Periam: 7 case evacuate, locuitorii fugiţi; Hadmad: 3 case. evacuate, locuitorii fugiţi; Katos: magh.-rom.-sârb. 7 case; Cincas: rom.-sârb. 7 case; Katos: magh.-rom.-sârb 11 case; Saitin: magh.-rom.-sârb cu 12 case, dintre cari 2 noui; Bagocs: magh.-rom.-sârb 45 case, dintre cari 5 noui; Makó: magh. cu 300 case, dintre cari 150 noui; Kopancs: magh. 9 case; Földvár: magh.-rom.-sârb 15 case; Szőllős: magh.-rom 17 case; Csomorkan: magh.-rom.-sârb 26 case; Szent Lörincz: magh.-rom. 60 case, dintre cari 15 noui; Tövinös: magh.-rom 36 case, dintre cari 1 nouă; Szt. Miklós: magh.-rom. 4 case; Tarnak: magh.-rom. 10 case dintre cari una nouă.

Mai avem în Nahia Cenadului încă 11 sate dintre cari Nădlacul româno-sârb cu 50 case dintre cari 5 noui, Mănăştiurul de Canija rom. sârb. 15 case dintre cari 3 noui, o comuna Baziaş rom.-sârbă cu 4 case, azi dispărută, Mezőhegyes tot rom.-sârbă cu 4 case Salatca rom.-sârbă cu 7 case dintre cari 3 noui.

In Nahia Vásárhely (Hodmező Vásárhely) din 20 sate 6 sate şi anume Der.....cház cu 7 case, Töke cu 13 case, Apor cu 7 case Kentöváros cu 7 case, Igasul cu 2 case şi Teşul cu 10 case locuite de familii rom.-sârbe.

In Nahia Fellak (probabil Fenlak) din sandjacul Paşei (sandjacul Timişoarei) găsim următoarele comune:

Kalnak: rom.-sârb. 31 case; Pankota: rom.-sârb. 70 case; Törökház: rom.-sârb. 54 case; Asztalnak: rom.-sârb. 26 case; Gerefeni: rom.-sârb. 60 case; Monar: rom.-sârb. 28 case; Badarlak: rom.-sârb. 32 case; Szölös: rom'-sârb. 49 case; Novac: rom.-sârb. 29 case; Obanci: rom.-sârb. 14 case; Zádorlak: rom.-sârb. 14 case; Udvarin: rom.-sârb. 13 case; Csomrok: rom.-sârb. 5 case; Tőkős-Telek: rom.-sârb. 20 case; Bodoroc (Bodrog): rom.-sârb. 10 case; St. Demeter: rom.-sârb. 7 case; Sag: rom.-sârb. 28 case; Tötin: rom.-sârb 16 case; St. Petru: rom.-sârb. 18 case; Telenk: rom.-sârb. 16 case; Rodouţ: rom.-sârb. 7 case; Seboseg: rom.-sârb. 2 case.

Acelaş defter mai conţine Nahia Aradului, a Bihorului şi a Zărandului, cari fiind dincolo de Mureş sunt interesante numai pentru faptul, că arată care era structura etnică a 162 comune aflătoare în aceste circumscripţii administrative, acum aproape 400 ani. Defterul e semnat de către Mohamed cadiul din Timişoara.

Nu mai puţin interesant e pentru a vedea structura etnică a Banatului dela această epocă, defterul din anul 1581, cuprinzând cu numele şi numărul oilor pe proprietarii de oi din sandjacul Banatului.

Nahia Cenad: Satul Cioca: Giura Daş 55 oi, Gerea Tovin 506 oi, Gofa Bargic 162 oi, Mihai Bisea 302 oi. —Total 1025 oi. — **Satul Sombor**: Culici Gălad 208 oi, Toma Boitos 297 oi, Stefan Maiş 590 oi. — Total 1095 oi. — **Satul Toracea**: Lazăr Mefic 678 oi, Maca Luchin 191 oi. — Total 869 oi. — **Satul Merec** (Szöregul de azi): Nemulic Osari 525 oi, Lucaciu Mladen 228 oi, Latcu Nicovic 117 oi, Dimitrie Doican 122 oi, Pavel Sobona 185 oi, Ion Giurgu 75 oi, Stoian Mladin 202 oi, Ioan Doican 408, oi, Mihail Cerminic 261 oi, Mladin Văian 37 oi, Radici Doican 56 oi, G.... Novac 217 oi, Petru Berevecic 141 oi, Dimitrie Siboşin 89 oi, Petru Iovin 82 oi, S..... Crasa 165 oi, Stoian Racivel 140 oi, Mihai Iecu 138 oi. — Total 3178 oi. —

Iată deci în comuna Szöreg, aparţinând azi Ungariei şi fiind ungurească la 1581 nu găsim picior de maghiar între cei 19 proprietari de oi.

Satul Dugheselia: Vuia Surdecea 282 oi, Iancu Galavic 49 oi, Gheorghe Dornic 202 oi, T..... Nicolic 175 oi, Ioan Michail Nicola Lescean 79 oi. — Total 960 oi. — **Satul Sarafola**: T..... Demitrovici 343 oi, Petru Radonitu 52 oi, C..... Radonitu 265 oi, Iancu Radici 80 oi, Mihail Vărgit 129 oi. — Mai urmează şi alte nume româno-sârbe. — Total 3805 oi. — **Satul Rebes**: Toma Ciato 536 oi. Ioan D..... 458 oi, Osvat Balint 581 oi. — Total 1555 oi. — **Satul Ladani**: Gaspar Boda 328 oi. — **Satul Egris**: (Igrişul de azi) Ioan Sobona 121 oi. Ioan Macila 247 oi. — Total 368 oi. — **Satul Giala-mică**: Toma Kis 450 oi. — **Satul Canija-Mănăştiur**: Stoian Lesit 337 oi, Lora S......itu 350 oi, Dimitrie

Bozdovici 200 oi, Radu Pavlovici 100 oi, Marcu M.....it 41 oi. — Total 1028. — **Satul Hodin**: Nicolae Mlatit 424 oi, Nicolae R... 155 oi, I..... Vasil 71 oi. — Total 650 oi. — **Satul Desc**: Vasilie Balog 480 oi, Lorintz Ambrányos 200 oi, Cioacă . . . . . 481 oi, Mihai Du..... 140 oi, Baldi Koszorus 385 oi, Laurenţiu Vână 230 oi, Gligorie Sânta 345 oi, Imre Nagy 150 oi. — Total 2422 oi. — **Satul Homocrin** (Mocrinul de azi): Mihai Vareş 115 oi, Mihai V,..... 649 oi, B..... Ciarovit ? oi, Mihai Tudor B,.... 163 oi, Ioan Tomorlovut 342 oi, S... Dolminit 311 oi, Gal,... Obranovici 311 oi, B... Obrenovici 156 oi, Cr.,.. O.... 89 oi, L... Băchici 80 oi, Berin Lascu 60 oi, Ioan Dorit 55 oi. — Total 2641 oi. — **Satul Sânta**: S....o Lehnovita 248 oi, Lia Oţariu 213 oi. Mihail Oţariu 120 oi, Petru Lescu 138 oi. — Urmează şi alte nume româneşti şi sârbeşti cu un total de 5658 de oi. — **Satul Vesesház**: Gheorghe Radovan 102 oi, Lora Rancu 53 oi, Marcu Nicolici 35 oi. —Total 190 oi.— **Satul St. Nicolau**: Vucu Rai 120 oi, Nicolae Rai 65 oi, Nicolae Lovit 154 oi, Do Iosit 50 oi, urmează încă câteva nume româneşti impestriţate cu nume slave cu un total de 1595 oi. **Oraşul Canija**: Ioan Bercu 217 oi, Dimitrie Veru 196 oi, Csolnek Tomás 111 oi, Andrei Giuruc 315 oi. — Total 899 oi. — **Satul Oroslanos**: Andrei Nagy 387 oi, Iani Alas 255 oi, Balint Marcu 252 oi, Iani Pasztor 132 oi, Iani Tot 351 oi, Pavel Dubos 263 oi, Petru Toma 250 oi, Ioan Mătu 410 oi, Pavel Fr. 10 oi. — Total 2310 oi. — **Satul St. Ioan**: Francisc Tisa 500 oi, Gligorie Uza 190 oi, Suba Mihai 341 oi, Pavel Va.... 210 oi. — Total 1241 oi. — **Satul ...ra**: Viras Radonit 67 oi, Andrei Pavel 106 oi, P.... Ioniţ 69 oi, Iancu Ilin 348 oi. — Total 590 oi. — **Satul Rabe**: Ra... (probabil Radu) Rădvan 129 oi, Iancu Vu.... 240 oi, V.... Marcel 245 oi. — Total 614 oi. — **Satul Cheliu**: Marcu Oţar 148 oi, Ivan Borít 76 oi, ...ocu Odţar 32 oi, Stoian B... 68 oi, L.... Devit 30 oi. — Total 354 oi. — **Satul Pade (Padina)**: Andrei Pârlit 145 oi, L.. Do..... 99 oi, B.... Brancovici 144 oi, Ioscu Do 48 oi, Iancu Do 27 oi. — Total 363 oi. — **Satul St. Nicolau** (altul): Radu B... 539 oi, Stoian Radu 323 oi, Ioan Lucaci 577 oi, Nicolae Iac 243, Ioda Dosici 187 oi. **Satul St. Loran** cu locuitori români. puţini sârbi, total 1874 oi. Idem **Satul Ioan** cu 1385 oi. Idem **Satul Periam** cu 1919 oi. **Satul Ra....**: Berta Conit 1199 oi, Ioan Zînă 762 oi, Stoian Arici 321 oi, Ioan Măcărici 513 oi, Mihai Bati 198 oi, Balint Măcărici 140 oi, Stefan Raţ 54 oi, Blaj Dican 355 oi, C.... Farkas 283 oi, Ioan Ciotu 376 oi, Mihai Nagy 292 oi, Luca Dejdu 236 oi, Grigorie Santa 223 oi, M....t... Smolan 82 oi. — Total 5097 oi. — **Satul St. Petru-Mare**: Mihai Popovici 58 oi, Mihai Jocit 68 oi, Petru Răit 127 oi, M. Belit 273 oi, Stoian Stoiceoit 289 oi, mai urmează încă 7 nume româneşti, parte slavizate cu un total de 2184 oi. **Satul Pera**: 20 nume româneşti cu 8600 oi. **Satul Turvar (?)**: Toma Doată 660 oi, Andrei Văndac 364 oi, Benedict Ornu 267 oi, Martin Petru 255 oi, Gaspar Băran 521 oi. — Total 2067 oi. — **C...haz**: probabil Cerneteazul de azi, căci

în Nahia Fenlacului nu e luat. 3 nume româneşti un total de 236 oi. **Berciola (?)**: 10 nume româneşti cu un total de 2184 oi. **Şancul-mare**: 10 nume româneşti 3 sârbeşti cu un total de 3244 oi. **Sin (?)**: Radu Padobrad 109 oi. **Telek (?)**: 4 nume româno-slave cu 328 oi. **Vinca**: (Vinga de azi) cu 4 nume româneşti şi cu 1173 oi. **Sucianu-mare**: cu 23 nume dintre cari 16 româneşti, cu 2585 oi. **Sucianu-mic**: 16 nume româneşti, unele dintre ele scrise cu terminaţiune slavă, cu 2223 oi. **Variaş**: 31 nume dintre ceri 14 româneşti, restul slave, albaneze 2 turceşti. — Total 3298 oi. — **Cumsalos (?)**: 6 nume româno-sârbe cu 973 oi. **Hollos**: cu 22 nume dintre cari 12 româneşti, restul sârbo-albaneze, cu 4821 oi. **Orosin**: cu 5 nume româneşti, cu 1247 oi. **Giala-mare**: cu două nume rom-slave, cu 362 oi.

Nahia Fenlacului. Oraşul **Fenlac**: 15 proprietari cu 1105 oi, 9 nume româneşti, 6 sârbeşti; **Odorin**: 11 nume, 7 româneşti, 4 sârbeşti, cu 1679 oi; **Sag**: 15 nume, 8 rom. 7 sârbi, cu 2141 oi; **Törökház (?)**: 7 nume, 3 rom., 4 slave, cu 2108 oi: **Torin (?)**: 14 nume, 7 rom., 7 sârbeşti, cu 2184 oi; **Pancota**: 6 nume, 5 rom. 1 sârb., cu 910 oi; . . . **meu (?)**: 3 nume, 2 rom. 3 slav.. cu 354 oi; **Monar**: 5 nume, 4 rom., 1 slav., cu 1114 oi; **Sft. Petru Mare**: 4 nume, 3 rom., 1 slav., cu 505 oi; **Bodroc**: 7 nume, 6 rom., 1 sârb., cu 1057 oi; **Sf. Dimitrie**: 4 nume, 3 rom., 1 slav, cu 906 oi; **Gerefeni**: 11 nume, 8 rom., 3 slave, cu 2295 oi; **Zadorlac**: 9 nume, 8 româneşti, 1 slav, cu 848 de oi; **Cicherze (?)**: 7 nume, 6 româneşti, 1 slav, cu 981 oi; **Opanţ (?)**: 8 nume, 6 rom., 2 sârb., cu 1122 oi; **Seleuş**: 19 nume, 13 rom., 6 slave, cu 2534 oi; **Tököstelek (?)**: 9 nume, 8 rom., 1 slav, cu 1186 oi; **Veresgyán**: 11 nume, 7 rom., 4 sârb., cu 2377 oi; **Horc . . . u(?)**: 4 nume, 3 rom., 1 slav, cu 1007 oi; Oraşul **(Cetad) Cetate**: Vucu Donit cu 491 oi; **F. Mer . . az (?)**: Iani Gelmegean cu 58 oi şi Pavel Şuncă cu 165 oi, total 223 oi.

Prezentul defter întocmit şi scris în ziua de 19 a lunei Safar anul 990 (15 Martie 1582).

Din cele expuse aci se vede care era nu numai structura etnică, dar şi situaţia economică a Banatului de Vest de acum trei veacuri şi jumătate.

Dacă în nahia Cenadului mai găsim şi unele nume ungureşti prin unele sate, apoi ele dispar cu totul în nahia Fenlacului. De altfel este istoriceşte dovedit, că frontiera elementului românesc prin ciobanii săi şi familiile acestora a depăşit Tisa, dând chiar nume românesc ţinutului sudic dintre Tisa şi Dunăre.

Dar după cum am spus, nu întinderea peste măsură şi într'un strat subţire a elementului românesc din Banat a făcut posibilă schimbarea structurei sale etnice de mai târziu, ci mai ales faptul că armata turcească a pompat mereu elemente româneşti din aceste ţinuturi prin privilegiile ce le oferea familiilor acestora. Găsim astfel în unele garnizoane de dincolo de Dunăre trupe de martaloţi sau haidamaci cumpuse în majoritate din români şi dat fiind faptul, că

sunt unele nume, ce nu obvin decât în Banat, probabil că e vorba de bănăţeni.

Evident, că în asemenea condiţiuni populaţia s,a rărit mereu, cei ce alegeau cariera armelor ca mijloc de existenţă fiind pierduţi pentru familiile lor. In tot cazul ei, legaţi fiind de oastea turcească, nu mai formau familii noui.

Iradeia imperială dată în anul 1690 de către Poarta Otomană, prin care ţăranul bănăţean se declară bun proprietar pe pământul stăpânit de el recunoscându-ise în acelaş timp şi dreptul de moştenire din tată în fiu, dreptul de înstrăinare a pământului stăpânit de el, al cărui proprietar absolut a devenit în baza acestei iradeie, nu era numai un act politic, ci şi unul de prevedere militară, prin care se intenţiona atragerea în Banat a elementului ce forma cordonul militar de pe Mureş şi Tisa şi mai ales slăbirea hinterlandului acestui cordon, unde înflorea feudalismul şi de unde iobagii despoiaţi de drepturi ar fi alergat sub ocrotirea Semilunei, putând deveni aici proprietari, lăsând astfel pustii ţinuturile, de unde cordonul militar şi armata ce ar fi operat pe acest cordon trebuia să se aprovizioneze, — precum şi unul economic. Stratul tot mai rar de populaţie din Banat nu mai putea munci întreg pământul. Intinse câmpii şi văi se transformau în băltoace. Agricultura era părăsită tot mai mult în favoarea creşterei vitelor ce se putea face cu mai puţine riscuri, fără teamă de inundaţii, cari mai ales primăvara prefăceau întreaga câmpie a Banatului într-o mare de ape.

Din sancţiunile mai mult decât oribile ce se aplicau grănicerilor ce-şi *„vindeau nevestele la turci"* sau *„le lăsau să fugă la turci în Banat"*, ori *„fugeau ei la turci şi erau prinşi"*, formule sub care se ascundea dezertarea acestora în Banat, trimiţându-şi aici înainte soţiile şi eventual şi copii, cum şi dintr-un ordin imperial, trimis comandamentului cordonului militar, punându-i se în vedere să păzească bine trecătorile Mureşului pentru a opri pe iobagi de a fugi la turci şi dintr-o adresă trimisă aceluiaş comandament de către nobilii din Biharia cărora le fugiau iobagii români, vedem, că obiectivele politice şi militare urmărite de turci prin această „împroprietărire" au fost atinse.

Unii istorici austrieci cifrează la 9—10 mii numărul familiilor ce s'au strecurat în Banat în urma noului regim de proprietate ce s'a inaugurat aici la 1690. De sigur, că cifra depăşeşte realităţile şi a fost exagerată în urma alarmei dată de nobilii din Biharia, Zărand şi Huniedoara.

Din această reformă socială, cum şi din faptul, că în Banat deşi în fapt s'au acordat drepturi aproape nelimitate, după cum am arătat, reprezentanţilor unei autorităţi nerecunoscută nici odată formal, chinezilor satelor, cum şi din măsurile militare şi economice luate între 1690—1716, — vedem că turcii considerau acest pământ ca un pământ turcesc, hotărâţi să-l apere până la sfârşit.

In ceiace priveşte pe chinezii satelor, în opoziţie cu situaţia din paşalicul Budei sau Oradiei, unde aceştia erau recunoscuţi ca atare prin nenumărate ordine ce le primeau dela paşe, bey, etc. şi alte autorităţi turceşti, chinezii din Banat, în toate documentele sunt recunoscuţi numai ca giranţii şi reprezentanţii unei colectivităţi mai mici sau mai mari şi nu ca reprezentanţii unei autorităţi, ca unii ce sunt făcuţi responsabili fie pentru indeplinirea unor obligaţiuni de ordin material, fie de natură administrativă.

In orice caz din cele relatate până acum suntem indreptăţiţi să credem, că nici imigrările prilejite de această împroprietărire nu au putut să schimbe structura etnică a Banatului. Nouii veniţi erau originari din Bihor Zărand şi Hunedoara deci, din ţinuturi româneşti. Este adevărat că printre imigranţii acestei epoci se găsiau mulţi dezertori din cordonul militar, dar acest cordon militar era alcătuit şi el din rascieni, numire colectivă dată sârbilor, românilor, albanezilor, grecilor, arnăuţilor etc. creştini veniţi din Rascia. Numărului românilor rascieni, mai ales pe porţia de pe Mureş a cordonului militar, i-s'a mai adăogat şi un mare număr de români băştinaşi din regiunea graniţei, astfel că în felul acesta elementul românesc a devenit aproape covârşitor pe această porţiune a cordonului. Deci emigranţii de pe acest cordon au fost în cea mai mare parte tot români.

Tot în această epocă se mai strecoară în Banat şi un număr de *ceicazi*, tot grăniceri de pe Tisa, deci tot rascieni. Nu avem nici un indiciu ca aceştia să fie fost sârbi, ci rascieni, pe cari însă în mod greşit îi confundă încă mulţi istorici cu sârbii, din cauza că istoricii maghiari i-au numit la început „ráczok", fiindcă au venit din Rascia (Ráczorzág) şi au trecut această numire şi sârbilor, aceştia din urmă purtând această numire la unguri şi până în timpurile apropiate. Dealtfel sârbii, refugiaţi între Dunăre şi Tisa şi între Drava şi Sava din faţa invasiei turceşti, bucurându-se de toate privilegiile acordate lor prin diploma leopoldiană, nu era logic să fugă în Banat, sub stăpânirea turcească, de care au fugit.

*
* *

Prin aceasta credem că am dovedit suficient că dominaţiunea turcească în Banat nu a schimbat aproape cu nimic caracterul etnic al acestei provincii. Penetraţia cuceritorilor maghiari s'a oprit la Tisa şi Mureş. Dincoaci de Tisa şi Mureş, inchisă de Dunăre şi cu spatele răzimată în Carpaţi, populaţia acestui ţinut şi-a continuat traiul său neschimbat peste veacuri, sub dominaţiunea maghiară, dar fără să cedeze nimic din înfăţişarea etnică a ţinutului. Ocupaţia turcească a găsit aici un ţinut românesc, care tot românesc a rămas şi după cei 150 ani de dominaţie musulmană.

DOUĂ EPITAFURI CHINEZEȘTI

I.

Zece țărani din satul Li
N'au mai vrut să îndure nevoi.
I-au decapitat și îngropat aci
Lihniți de foame și goi!
Cine i-a văzut le-a plâns de jale.
Plânge toată China! Lângă blide goale!
Zece țărani zac aci.
Toată China cine-o poate-osândi!?

II.

Cu o mână de-orez
Noi am trăit.
Pentru o mână de-orez
Noi am murit.
Călăul ne-a furat
Hainele încă de vii!
Goi ne-a svârlit în mormânt!
Numele nostru nimeni
Nu-l știe. Aci zac
Stăpânii lumii!

In românește de
Iosif Murgă

INSEMNĂRI

de **Nicolae A. Grivu**

Şcoala de Arte-Frumoase din Timişoara a fost desfiinţată. Nu ştiu pentru a câta oră, dar se pare că de data aceasta definitiv. Motivele: veşnicele economii bugetare.

Este adevărat că această şcoală tot timpul a avut de luptat cu greutăţi materiale. Infiinţată în 1926 la Cluj, tot timpul cât a funcţionat în capitala Ardealului a avut deasupra capului sabia lui Damocles a desfiinţării. Statul i-a precupeţit sprijinul, i-a dat întotdeuna mai puţin decât i-ar fi putut ajunge să trăiască. In timpul guvernării Iorga—Argetoianu desfiinţarea acestei şcoale a fost în două rânduri hotărâtă, ca apoi în 1933 guvernul naţional-ţărănesc, invocând veşnicul motiv al economiilor, s'o desfiinţeze formal. Cum intelectualii bănăţeni de ani de zile s'au străduit să înfiinţeze o şcoală de Arte-Frumoase la Timişoara, au găsit binevenită ocazia să ceară mutarea şcoalei de la Cluj la Timişoara. La insistenţa asiduă a intelectualităţii bănăţene şi a parlamentarilor bănăţeni de atunci, ministerul instrucţiunii a renunţat la desfinţarea şcoalei şi a aprobat mutarea ei la Timişoara, unde Primăria municipiului îşi luase angajamentul formal să dea cel mai larg concurs pentru o funcţionare perfectă acestei instituţiuni. Primăria municipiului nostru s'a şi ţinut de angajament şi astfel în toamna anului 1933, spre satisfacţia întregei intelectualităţi bănăţene, Şcoala de Arte-Frumoase şi-a inaugurat cursurile la Timişoara. In felul acesta Banatul a fost îmbogăţit cu o nouă şcoală superioară, cu o nouă instituţiune culturală de seamă.

La sfârşitul acestui an şcolar Şcoala de Arte-Frumoase şi-a sărbătorit tocmai zece ani de existenţă, aranjând cu această ocazie o admirabilă expoziţie retrospectivă cu lucrările celor mai de seamă absolvenţi ai ei din aceşti zece ani. Expoziţia s'a bucurat de un succes desăvârşit şi a fost considerată ca un frumos început pentru desvoltarea artelor plastice în provincia noastră. La cererea insistentă a publicului intelectual s'a hotărât ca la toamnă, odată cu începutul noului an şcolar, să se inaugureze o expoziţie colectivă a profesorilor şcoalei, ca şi în felul acesta să se închege o legătură cât mai strânsă între marele public şi şcoală. Totul denota începutul unei serioase şi sănătoase mişcări artistice în Banat.

De aceia cu atât mai mare a fost consternarea provocată de ştirea că această şcoală a fost desfiinţată. Şi cu atât mai inexplicabilă, căci nicăiri nu vedem motive serioase cari ar putea justifica ordinul de desfiinţare, semnat, nu de ministrul de resort, cum ar fi logic şi necesar pentru un act de asemenea importanţă, ci pur şi simplu de către un domn director general din ministerul respectiv, se prea poate că fără ştirea ministrului chiar. Motive de ordin financiar cu greu ar putea fi invocate, întrucât întreg buge-

tul şcoalei nu atinge nici suma de 400.000 lei, — scris: patrusutemii lei, — deci o sumă aproape ridicolă, în raport cu importanţa instituţiei, cu atât mai mult, întrucât din această sumă ministerul instrucţiunii acoperia 180.000 lei, restul, tot cam vre-o 180.000 lei fiind acoperiţi de către Primăria municipiului Timişoara. Ori trebue să fie cineva absolut lipsit de judecată, ca să se gândească să desfiinţeze o şcoală superioară absolut trebuincioasă, căci este singura Şcoală de Arte-Frumoase oficială în Ardeal şi Banat, solicitată în mod categoric de o întreagă provincie, numai şi numai ca să faci o economie de 180.000 lei în bugetul ministerului şcoalelor. E caraghios chiar. Căci Primăriei din Timişoara nici prin gând nu i-a trecut să se plângă de sarcina ce şi-a luat. Dinpotrivă, actualul primar Dl. Augustin Coman, care este profesor şi ca atare strâns legat de toate chestiunile şcolare în genere, a fost primul care a solicitat ministerului revenirea asupra ordinului de desfiinţare. Cum alături de dl prof. Coman în această acţiune se găseşte întreagă intelectualitatea bănăţeană, indiferent de culoare politică, sperăm că ministerul va reveni asupra ordinului nechibzuit şi în cursul lunei viitoare Şcoala de Arte-Frumoase din Timişoara îşi va putea începe cursurile în mod normal.

*

Institutul Social Banat-Crişana şi-a început cercetările pentru alcătuirea primei monografii a unei comune din Banat, în care scop întreagă conducerea Institutului s'a deplasat pentru ziua inaugurării în comuna Belinţ din jud. Timiş-Torontal, asupra căreia a căzut alegerea Institutului. Reprezentanţii Institutului au fost primiţi la Belinţ cu toate onorurile cuvenite, au cântat corurile şi fanfarele, s'au rostit discursuri, şi s'a dat un banchet. Aşa ca la toate manifestările noastre „culturale". Să sperăm că activitatea Institutului la Belinţ nu se va reduce numai la atâta. Participarea unor distinşi cercetători ai problemelor bănăţene, printre cari e suficient să amintim numele d-lor Dr. Iosif Nemoianu şi ing. Teodorescu rectorul Politechnicei timişorene, ne îndreptăţesc să credem că cercetările Institutului la Belinţ vor da rezultate satisfăcătoare.

*

Dl. Dr. Samuil Fényes a ţinut la Cluj de curând a conferinţă cu titlul: *„Ipocrizia Ungariei Revizioniste."* Titlul e suficient de sugestiv, când ne gândim, la numele conferenţiarului şi mai ales la faptul că a fost rostită în limba maghiară şi pentru publicul maghiar. Dl. Dr. Fényes nu a spus nici un lucru nou pentru noi. A arătat, adevărat că cu o vervă admirabilă, aceia ce noi am repetat în nenumărate rânduri în coloanele acestei reviste, anume că întreagă campania revizionistă maghiară se reduce la tentativa unei clice de conţi, baroni şi nobili dela Budapesta de a readuce din nou la iobăgie milioanele de ţărani făcuţi proprietari pe pământurile lor de către statul român.

Conferinţa d-lui Dr. Fényes, după cum am mai spus, nu a

adus nimic nou, nici o revelaţie, nici un argument surprinzător. A fost în schimb o conferinţă bine studiată şi bine susţinută din toate punctele de vedere.

Surpriza ne-a venit abia a doua zi: atitudinea presei maghiare dela noi care ca un singur om,s'a ridicat împotriva d-lui Dr.Fényes.L,au atacat cu o vehemenţă extraordinară, l-au împroşcat cu insulte, l-au terfelit în toate felurile. Fiindcă, cetăţean român fiind, dl. Fényes a avut tupeul să se declare făţiş şi loial antirevizionist. Presa maghiară dela noi nu putea să-i ierte acest lucru.

Atâta am vrut doar să remarcăm.

*

„Banatul sub Turci" de Traian Biräescu. — Lucrarea d-lui Traian Biräescu publicată în continuare în revista „Vrerea", augmentată cu o serie de note explicative a apărut în volum. Lucrarea d-lui Biräescu este mai îndată o scriere politică, decât istorică. Scopul autorului nici nu a fost să ne arate istoria Banatului în epoca turcească, o asemenea lucrare cerea cadre cu mult mai largi. Dl Biräescu s'a mulţumit să ne dea doar a imagine clară asupra organizării administrative şi ecomice a provinciei noastre în epoca dominaţiunei turceşti, pentru a trage concluzii asupra situaţiei etnografice a provinciei. Dl. Biräescu în întreagă lucrarea sa se strădueşte, şi reuşeste chiar, — să dovedească existenţa şi suprematia elementului românesc în Banat şi înainte şi în timpul dominaţiunei turceşti.

In felul acesta lucrarea d-lui Biräescu capătă o valoare nouă, mai însemnată chiar ca cea istorică, o valoare de superioară politică naţională.

*

Ernst Toller: Cartea rândunelelor. — Editura revistei „Vrerea" va trimite librăriilor zilele acestea una dintre cele mai frumoase lucrări poetice al evremii noastre, „Das Schwalbenbuch" a lui Toller, în versiunea românească a d-lui Ion Stoia-Udrea. Numele lui Ernst Toller, unul dintre cei mai de seamă scriitori germani, azi refugiat din raiul arian al lui Hitler, este bine cunoscut publicului românesc din reportagiile publicate de ziare asupra discuţiilor dela congresele PEN-Cluburilor din ultimii ani. Din lucrările lui însă până acum nu a apărut nimic în româneşte, astfel că dl. Ion Stoia-Udrea prin traducerea uneia dintre cele mai frumoase lucrări ale lui Toller, umple un gol simţit în literatura noastră.

Despre traducere nu avem multe de spus. Este aşa cum trebuie să fie o traducere poetică: adecă o creiare din nou, la înălţimea originalului. Exact ceia ce a făcut şi dl Udrea.

A reuşit să dea o traducere perfectă.